

Seria:

**SZLACHTA I ZIEMIAŃSTWO
NA ZIEMIACH DAWNEJ RZECZYPOSPOLITEJ**

Rada Redakcyjna:

dr hab. Klemens Bruski, prof. UG
dr hab. Sławomir Górzyński, prof. UO
dr hab. Dorota Michałuk, prof. UMK
prof. dr hab. Krzysztof Mikulski (przewodniczący)
prof. dr hab. Andrzej Rachuba

Dotychczas w serii ukazały się:

- Testamenty szlachty Prus Królewskich z XVII wieku*, oprac. i wyd. J. Kowalkowski,
W. Nowosad, Warszawa 2013
- K. Ślusarek, *W przededniu autonomii. Własność ziemska i ziemiaństwo zachodniej
Galicji w połowie XIX wieku*, Warszawa 2013
- U. Kicińska, *Wzorzec szlachcianki w polskich drukowanych oracjach pogrzebowych
XVII wieku*, Warszawa 2013
- M. Targowski, *Na prawie polskim i niemieckim. Kształtowanie się ziemskiej własności
szlacheckiej na Pomorzu Gdańskim w XIII–XVI wieku*, Warszawa 2014
- B. Drzewiecki, *Szlachta województwa chełmińskiego w latach 1454–1772. Mobilność
społeczna i terytorialna*, Warszawa 2014
- K. Studnicka–Mariańczyk, *Siedziba ziemiańska Korabitów Ostrowskich w Maluszynie*,
Warszawa 2014
- W. Nowosad, *Konopaccy herbu Odwaga — dzieje pomorskiej rodziny senatorskiej
w XV–XVIII wieku. Studium genealogiczno–majątkowe*, Warszawa 2014
- K. Studnicka–Mariańczyk, *Domena Ostrowskich z Maluszyna. Przykład przemian
kapitalistycznych w polskim rolnictwie XIX wieku*, Warszawa 2014
- Dwór i wieś na Litwie i Białorusi w XIX i na początku XX wieku*, pod red. Doroty
Michałuk, Warszawa 2014
- K. Mikulski, *Tarcze herbowe z Kościoła Mariackiego w Toruniu*, Warszawa 2015
- G. Błaszczyk, *Herbarz szlachty żmudzkiej*, tom I, Warszawa 2015
- G. Błaszczyk, *Herbarz szlachty żmudzkiej*, tom II, Warszawa 2015
- G. Błaszczyk, *Herbarz szlachty żmudzkiej*, tom III, Warszawa 2015
- Rejestry popisowe pospolitego ruszenia szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego
z 1621 r.*, oprac. A. Rachuba, Warszawa 2015

Polskie Towarzystwo Historyczne

Jacek Kowalkowski

**WYBICCY HERBU ROGALA
OD XVI DO XX WIEKU**

STUDIUM GENEALOGICZNO–MAJĄTKOWE

Warszawa 2015

Urzędowe akta dotyczące Joachima jako proboszcza skarszewskiego znajdują się w Berlinie¹⁰¹¹, a także w Bibliotece Kórnickiej¹⁰¹².

Jako proboszcz skarszewski i kościoła filialnego w Szczodrowie wraz z podkomorzyną Katarzyną Bystramową zostali 12 sierpnia 1794 roku w Godziszewie chrzestnymi Dominika, syna Józefa Rumińskiego z Mirowa i jego żony Magdaleny z Borskich¹⁰¹³. Dziecko zaraz zmarło, a wkrótce, 30 listopada 1794 roku również matka, oboje pochował w krypcie kościoła w Skarszewach¹⁰¹⁴.

Z probostwa skarszewskiego zrezygnował 6 lipca 1799 roku, co zatwierdził konsystorz gdański 22 marca 1800 roku i wyznaczył nowego proboszcza w osobie ks. Antoniego Wolffa, dotychczasowego wikariusza z parafii miłobądzkiej¹⁰¹⁵. Zachowane dokumenty nie informują, gdzie został przeniesiony Joachim. Okazuje się, iż po upływie roku, od maja 1801 był już komendantem w Wielkim Lubieniu w dekanacie nowskim, gdzie 12 tegoż miesiąca ochrzcił znalezione dziecko bez rodziców, Mariannę. Urzędował tam jeszcze 8 kwietnia 1807 roku¹⁰¹⁶. Prawdopodobnie wtedy przeniósł się do Chodcza na Kujawach.

6 maja 1807 roku został kanonikiem honorowym włocławskim¹⁰¹⁷. Jako taki ustąpił 29 lipca roku następnego z probostwa w Chodczu na rzecz Franciszka Lewińskiego kuratusa w Swarzewie i penitencjariusza kościoła katedralnego włocławskiego¹⁰¹⁸.

Zmarł w 1808 roku¹⁰¹⁹. Nie wiadomo, gdzie i kiedy. Miał 63 lata.

6.8. Józef Rufin (29 IX 1747–10 III 1822)

Życie, działalność oraz twórczość Józefa Wybickiego, postaci najbardziej znanej z rodu, omawiane są w wielu publikacjach naukowych, popularnonaukowych,

¹⁰¹¹ GStA PK, II. HA Gen. Dir., Abt. 9., Westpreußen und Netzedistrikt, Materien Tit. CXXVI Prozess-Sachen 355 — Acta betr. den Prozess des Probst v. Wybicki zu Schoeneck Namens Katholischer Kirche daselbst, gegen die zur Kaemmerci der Stadt Danzig gehörigen. Dziękuję Panu dr. Tomaszowi Rembalskiemu za tę informację.

¹⁰¹² BK, rkps BK 11547: Akta dotyczące regulacji obciążenia hipoteki dóbr Borucin nabytych przez Józefa Łebińskiego z okresu 1785–1788, gdy dobrami administrował w imieniu małoletnich Borucin kich Antoni Zawadzki (1789–1794), zawiera między innymi listy i kopie listów Jacksteina do Wybickiego proboszcza w Skarszewach (Schoeneck) 1790, k. 4.

¹⁰¹³ ADP, Księgi metrykalne, Godziszewo W 302, k. 91v–92.

¹⁰¹⁴ ADP, A. Mańkowski, Spuścizna, z. 35: Skarszewy, s. 3.

¹⁰¹⁵ ADP, G 76c, s. 20–22; tamże, G 74, k. 38v; T. Nowicki, *Słownik biograficzny rządców parafii...*, s. 232.

¹⁰¹⁶ Informację przekazał Siegfried Johann von Janowski, według księgi metrykalnej chrztów 1792–1839 parafii Wielki Lubień.

¹⁰¹⁷ ADW, S. Chodyński, *Katalog prałatów i kanoników...*, s. 1024.

¹⁰¹⁸ ADW, ABKP 2, 63 (067), s. 24; S. Chodyński, *Katalog prałatów i kanoników...*, s. 1024.

¹⁰¹⁹ ADW, S. Chodyński, *Katalog prałatów i kanoników...*, s. 1024. Według T. Nowickiego (*Słownik biograficzny rządców parafii...*, s. 232) † 1807.

rocznicowych¹⁰²⁰. Wśród wielu autorów, jak wspomniałem wyżej, na wyróżnienie zasługuje dwóch. To Adam M. Skałkowski przedwojenny twórca krótkiej biografii Wybickiego¹⁰²¹, omawiającej wiele szczegółów w genealogii Wybickich, krytyczny wydawca zarówno pamiętników Józefa¹⁰²², jak również tak zwanych Wybicianów¹⁰²³, oraz już po II wojnie światowej — wydawca *Archiwum Wybickiego*¹⁰²⁴. Drugim z badaczy jest współcześnie żyjący Władysław Zajewski, autor wyczerpującej biografii Wybickiego¹⁰²⁵ i wielu przyczynków do lepszego jej poznania.

Był ósmym, przedostatnim dzieckiem Piotra Ernesta ławnika ziemskiego miramowskiego i Konstancji z Lniskich. Tak wynika z wcześniejszych założeń. Urodził się 29 września 1747 roku w Będominie, ochrzczony został 1 października w Niedamowie przez Jerzego Jana Piączkowskiego proboszcza niedamowskiego, rodzicami chrzestnymi zostali ks. Andrzej Miliński prepozyt grabowski i Konstancja Lerchenfeldtowa. Datę i miejsce urodzenia podał Józef Wybicki na wstępie pamiętnika:

5. Portret Józefa Rufina Wybickiego z 1805 roku, ryt. F. W. Nettling według T. L. Poschmanna

6. Portret Józefa Wybickiego z około 1843 roku, ryt. F. S. Hanfstaengl według obrazu M. Bacciarellego

¹⁰²⁰ Opracowania wydane przed 1968 rokiem podaje *Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut*, t. 6, cz. 1, Warszawa 1970, s. 475–478; późniejsze ważniejsze wymienia A. Grześkowiak-Krwawicz, *Gdańsk jako ośrodek badań nad Józefem Wybickim*, „Rocznik Gdański” 50, 1990, z. 1, s. 179–193; do roku 2000 twórczość zebrała E. Aleksandrowska, *Józef Wybicki 1747–1822*, [w:] *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 5, Warszawa 2004, s. 122–127.

¹⁰²¹ A. M. Skałkowski, *Józef Wybicki...*

¹⁰²² J. Wybicki, *Życie moje...* O poprzednich wydaniach pamiętnika, niepełnych, niedokładnych (I. Raczyńskiego, Poznań 1840, i innych wydawców — Lwów 1881, Przemyśl 1883, Warszawa 1905), zob. tamże, s. XXXI. Współczesne wydania oparte są na redakcji Skałkowskiego, ale w zmienionym składzie: Wrocław 2005 (w serii: *Skarby Biblioteki Narodowej*); a także Wrocław 2010 (w serii: *Kroniki polskie*, t. 18).

¹⁰²³ A. M. Skałkowski, *Wybiciana...*, [cz. 1–3]

¹⁰²⁴ *Archiwum Wybickiego...*, t. 1–3

¹⁰²⁵ W. Zajewski, *Józef Wybicki...*; tenże, *Józef Wybicki. Konfederat...*

Roku 1747 dnia 29 września urodziłem się we wsi dziedzicznej nazwanej Będomin, w województwie pomorskiem 5 mil od Gdańska leżącej,

pozostałe dane pochodzą z metryki sporządzonej 9 listopada 1778 roku przez ks. Piotra Piątkowskiego, przechowywanej w zbiorach Rożnowskich z Sarbinowa, które wydawca załączył w przypisie do pamiętnika¹⁰²⁶.

Księgi metrykalnej parafii w Niedamowie z tych lat brak, wcześniej zaginęła¹⁰²⁷, dat podanych w odpisie metryki nie można zweryfikować, podważać natomiast nie ma potrzeby, zwłaszcza iż możemy dokonać identyfikacji księży i świadków. A więc Jan Jerzy [imiona odwrotnie] Piączkowski był plebanem w parafii Niedamowo w latach 1735–1759, Piotr Piątkowski, ten, który sporządził odpis — komendariuszem w latach 1773–1780, chrzestny Andrzej Miliński — plebanem w Grabowie w latach 1743–1757, parafii której później również podlegał Będomin¹⁰²⁸. Natomiast chrzestna Konstancja Lerchenfeldtowa to może być babka macierzysta dziecka, żona Wojciecha Bogusława Łebińskiego¹⁰²⁹.

Wobec istniejących wielu opracowań biograficznych dotyczących Józefa podam tylko istotne znane fakty z jego życia bez dokumentowania ich, natomiast szerzej opiszę interesujące nas szczegóły genealogiczne i majątkowe, oraz inne drobne informacje, a także nieliczne nieznanne epizody z jego życia.

Od 6. roku życia (1753) nauki pobierał w Skarszewach u wikariuszy (w latach 1749–1760 Adam Józef Mikołajewski) stryja Franciszka, proboszcza skarszewskiego. W latach 1755–1763 uczył się w kolegium jezuickim w Starych Szkotach pod Gdańskiem, skąd został relegowany. Ukończył tam klasę poetyki i retoryki. Gdy miał 12 lat (1758), stracił ojca. 5 kwietnia 1761 roku Józef wraz z matką zostali chrzestnymi w Grabowie Wojciecha Józefa z Będmina, syna Piotra Termant i Anny¹⁰³⁰. W wieku 15 lat (1762) wrócił do Skarszew. Tu stryj Franciszek oddał go pod opiekę swojemu komendarzowi (w latach 1759–1766 Andrzej Sztoła), który zaś miał pobierać w kancelarii grodzkiej pod nadzorem Rocha Płacheckiego. Kiedy miał 17 lat, pojechał na sejm elekcyjny króla Stanisława Augusta z Jakubem Owidzkim w orszaku wojewody pomorskiego Pawła Mostowskiego (1764). Rok później w Skarszewach zmarł w jego obecności stryj Franciszek (29 IV 1765). Między 2 a 9 maja 1765 roku był ze swoim bratem stryjecznym Janem III (6.11), synem Macieja III (5.3) — obaj wtedy w wieku poniżej 20 lat — we Włocławku, gdzie

¹⁰²⁶ J. Wybicki, *Życie moje...*, s. 4.

¹⁰²⁷ Nie notował jej już M. Bär, *Die Kirchenbücher der Provinz Westpreussen*, Danzig 1908 (= „Abhandlungen zur Landeskunde der Provinz Westpreussen” 13), s. 20 (nr 300 — chrzty od 1808 roku); brak jej także w następnych spisach: *Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny*, Pelplin 1928, s. 396; M. Gołombowski, *Mikrofilmowanie ksiąg metrykalnych...*, s. 115–121; *Archiwum Państwowe w Gdańsku...*, s. 155; M. Stanke, *Katholische Kirchenbücher in Ost- und Westpreussen...*, s. 35.

¹⁰²⁸ T. Nowicki, *Słownik biograficzny rządców...*, s. 164–165 (Jan Jerzy Piączkowski), 262 (biogramu Piotra Piątkowskiego brak), 146 (Andrzej Miliński).

¹⁰²⁹ Zob. wyżej przyp. 479 i treść do niego.

¹⁰³⁰ ADP, Księgi metrykalne, Grabowo chrzty 1755–1833, s. 17.

w tamtejszej kapitule przedłożyli testament zmarłego 29 kwietnia tego roku stryja Franciszka, ks. proboszcza skarszewskiego, kanonika włocławskiego¹⁰³¹. Ten epizod w biografii Józefa Wybickiego nie był znany, nie wspominał o tej podróży w swoim pamiętniku. Miał wtedy 17 lat. Śmierć Franciszka Wybickiego nastąpiła pół roku po powrocie Józefa z Warszawy, gdzie przebywał podczas elekcji Stanisława Augusta, a półtora roku przed wygłoszoną przez niego w Skarszewach mową powitalną na cześć przybyłego tam nowego wojewody pomorskiego, Jerzego Flemminga (1766), co zaowocowało nominacją na subdelegata grodzkiego, a to z kolei było początkiem jego kariery urzędniczej i politycznej¹⁰³². W międzyczasie Gotartowscy i Jezierscy czyhali na dobra Wybickich, o czym przekonaliśmy się wyżej.

4 lipca 1765 roku w kościernskim sądzie ławniczym Konstancja z Lniskich Wybicka asesorowa ziemska mirachowska, wdowa po Piotrze Wybickim asesorze ziemskim mirachowskim, będąc w asyście i pod opieką swojego najmłodszego syna Józefa Wybickiego asesorowicza ziemskiego mirachowskiego, zapisała wszystkie swoje prawa posiadane względem części dóbr wsi Mściszewice położonych w powiecie mirachowskim województwa pomorskiego, z przynależnościami, swojemu najstarszemu synowi Joachimowi Wybickiemu asesorowiczowi ziemskiemu mirachowskiemu. Jednocześnie dopuściła go do intromisji w te dobra¹⁰³³.

26 lutego 1765 roku przed aktami ławniczymi Starego Miasta Gdańska Marianna z Kawieczynskich Gralewska *ensifera horodelscensis*, w asystencji Tomasza Leskiego ławnikowicza ziemskiego świeckiego, uczyniła swoimi plenipotentami Józefa Wybickiego ławnikowicza ziemskiego mirachowskiego oraz Antoniego Kamińskiego we wszystkich sprawach przed sądami ziemskimi i grodzkim województwa pomorskiego¹⁰³⁴.

18 kwietnia i 26 czerwca 1766 roku w imieniu Józefa w sprawie spadku po zmarłym rok wcześniej stryju ks. Franciszku w sądzie ławniczym skarszewskim stawał starszy brat Joachim. Jedynie 21 kwietnia tegoż roku był tam także Józef, chociaż w jego imieniu występował brat, kiedy manifestowali przeciwko wykonawcom testamentu¹⁰³⁵.

Po nominacji na subdelegata grodzkiego pojechał na praktykę w trybunale poznańskim, rok później — w bydgoskim. 7 września 1767 roku został wybrany na sejmiku generalnym w Grudziądzu posłem na sejm z powiatu tczewskiego. Tam zasłynął protestem przeciwko gwałtom Repnina (27 II 1767). 5 marca uciekł z Warszawy, rejestrując w Piotrkowie Trybunalskim, a następnie w kapitule spiskiej swój protest. Dotarł do Baru, skąd z polecenia biskupa kamienieckiego Adama Krasieńskiego udał się do Berlina, jako generalny konsyliarz konfederatów barskich. Był

¹⁰³¹ ADW, AKap I 8 (200): *Liber testamentorum*, k. 23–27, zwłaszcza k. 27.

¹⁰³² J. Wybicki, *Życie moje...*, s. 16–23; W. Odyniec, *Środowisko młodego Wybickiego...*, s. 62–65; szerzej, zob. J. Dygdała, *Ewolucja poglądów politycznych młodego Józefa Wybickiego...*, s. 128–129.

¹⁰³³ APG, Akta miasta Kościerzyny 506/5, k. 205 v; E. Breza, *Wypisy...*, s. 210, nr 30.

¹⁰³⁴ APG, Akta Starego Miasta Gdańska 300, 41/27, k. 46. Gralewski jako miecznik horodelski nie jest notowany, *Urzednicy województwa bełskiego...*, Tomasz Leski, syn Szymona ławnika ziemskiego świeckiego 1745–1771, UPKr, nr 1143.

¹⁰³⁵ APG, Akta miasta Skarszew 520/19, k. 83 v, szerzej, zob. wyżej, s. 189 i 191.

tam w listopadzie 1768 roku z misją u hrabiny Marianny Skórzewskiej, mającej zabiegać o pomoc dla barzan u króla pruskiego. Uczestniczył wtedy w chrzcinach jej syna Fryderyka, z udziałem pruskiego dworu królewskiego. Tam w Berlinie poznał swoją przyszłą pierwszą żonę, Kunegundę Drwęską. Fragmenty pamiętnika Józefa z tego czasu cytowałem w szczegółowej pracy¹⁰³⁶.

Po raz drugi był w Berlinie rok później, potem z misją w Gdańsku, w styczniu 1770 roku brał udział w walkach z wojskami rosyjskimi pod Kcynią, uratowany od śmierci przez krajana Michała Wyczechowskiego, po czym wyjechał do Holandii, gdzie od października 1770 roku do września 1771 studiował w Leydzie pod nazwiskiem Josepha Enklera. Po powrocie został mianowany pułkownikiem i pełnił misję w Wiedniu, zaraz po rozbiórce Polski udał się *via* Margońska Wieś do Będmina. Przebywał tam rok, będąc świadkiem w opisywaniu majątku przez pruskich urzędników (5 III 1773), meliorując łąki, unowocześniając papiernię, ozdabiając będomiński dwór z myślą o rychłym ślubie.

11 marca 1773 roku lustratorzy pruscy opisali Mściszewice [niem.: Moitzewitz] wraz z przysiółkami Klukowa Huta, Łosienice i Bukowa Góra. Podzielone były na 10 części, Józef Wybicki z Będmina był właścicielem pierwszej części wielkości 7 łanów, dzierżawił ją Maciej Neybour [Nigbur], mieszkało tam 8 komorników (*Instleute*), razem z rodzinami 32 osoby. Zbierali 43 korce żyta, 11 jęczmienia, 4 owsa i 10 kaszy, posiadali 2 konie, 8 osłów, 7 krów, 1 jałówkę, 27 owiec i 3 świnie. Właścicielami dalszych części byli Jan Przewoski, Jan Wiecki z Chośnicy, Antoni Wysocki z Ostrowitego, Michał Bronk, Wojciech Cichosz, Marcin Koziczkowski, Wojciech Kostka, Marcin Kistowski i Wojciech Pobloczki¹⁰³⁷. Wcześniej, 28 stycznia Joseph Wibitzki został też odnotowany jako właściciel wójtostwa skarszewskiego (8 łanów) pod nazwą *Schlossfreiheit Schöneck*, które poddzierżawiał za 250 fl., zdaje się Dominikowi Owidzkiemu. Mieszkało tam także czterech komorników (*Instleute*), oraz młynarz, karczmarz, krawiec, szewc i rybak, razem z rodzinami 53 osoby¹⁰³⁸.

Wiosną, 10 kwietnia 1773 roku, wysłał z Będmina list do Marianny Skórzewskiej w Margońskiej Wsi z prośbą o rękę Kunegudy.

I powinnością i własnym znam dla siebie szczęściem wyznać WWM Pani Dobr., że WJM. Panna Drwęska a szczerą mej Pani sługa, jest upragnienia mego celem. Czuję duch aniby chciał odstąpić od stworzonej dla siebie pary. W WMPani rękę jest wiele zaczące natury dokończyć dzieło i tęskliwie błąkające się złączyć serca¹⁰³⁹.

¹⁰³⁶ J. Kowalkowski, *Małżeństwo Józefa Wybickiego...*, s. 74–81.

¹⁰³⁷ GStA PK, II. HA Gen.Dir., Abt. 9., Westpreußen und Netzedistrikt, Materien Tit. 93, Nr. 2, Bd. 1, k. 309–310, 315–316 i APT, 289/333 (P-LXV/6), fot. 9–15.

¹⁰³⁸ GStA PK, II. HA Gen.Dir., Abt. 9., Westpreußen und Netzedistrikt, Materien Tit. 93, Nr. 24, Bd. 2, s. 47–48v, 50 (informacja dr. Tomasza Rembalskiego) i APT, 289/384 (P-LXV/57), fot. 4. G. Dabinus, *Die ländliche Bevölkerung Pommerellens...*, s. 52: przebywał tylko dzierżawca.

¹⁰³⁹ *Archiwum Wybickiego...*, t. 1, s. 41–42.

Wkrótce wezwany został tam do umierającego generała Franciszka Skórzewskiego, który zmarł 11 września 1773 roku, ciało odwiózł Wybicki do klasztoru Reformatów w Łabiszynie. Opisał te wydarzenia w pamiętniku, o oświadczeniach nie wspominając:

Rok blisko upłynął tej samotności, w której tylko o osobie mi miłej myślałem. W tym czasie odebrałem umyślnego z Margonina, że pan generał Skórzewski umiera i pani generałowa życzyła sobie i z matką panią Ciecierską, żebym do nich pospieszał. Przypisała się także do tej odezwy Kunusia; nie mogłem temu wezwaniu odmówić i do Margonina pospieszyłem. Nie jest tu potrzebą opisywać scen smutnych. Generał Skórzewski przy mnie skonał, odwiozłem go do grobu reformatów w Łabiszynie. Pani generałowa wdowa, obszerne mi czyniąc nadzieje, ofiarowała za żonę swoją siostrzenicę [sic — J. K.]. Ożeniłem się więc...¹⁰⁴⁰

Miesiąc po pogrzebie generała, w niedzielę 17 października 1773 roku w kościele w Margoninie, związek małżeński zawarli pułkownik wojsk JKM i Rzeczypospolitej Józef Wybicki oraz Kunegunda Drwęska z Margońskiej Wsi, oboje po raz pierwszy, po trzech zapowiedziach. Świadcami byli Józef Breza i Konstanty Ulatowski, ślubu udzielił proboszcz parafii Żoń, kanonik honorowy warszawski Stanisław Rajski, za zgodą miejscowego proboszcza (Franciszka Franka)¹⁰⁴¹.

Z powodu powtarzających się na stronach internetowych oraz w popularnych publikacjach dotyczących Józefa Wybickiego informacji o ślubie jakoby w pałacowej kaplicy w Margońskiej Wsi, a nie w kościele w Margoninie, wyjaśniam, iż to skutek nieumiejętnego odczytania metryki, którą jeszcze raz publikuję poniżej. Wymieniona w niej nazwa miejscowa Margońska Wieś wskazuje tylko miejsce zamieszkania panny młodej, nic natomiast w metryce kościoła w Margoninie nie wspomniano o udzieleniu sakramentu małżeństwa w kaplicy dworskiej. Zarówno ów pałac, jak i kaplica wtedy jeszcze nie istniały, bowiem „stary dwór [Skórzewskich] z 2 poł. XVIII w. [został] obudowany ok. 1842–1852 z trzech stron skrzydłami neogotyckiego pałacu” przez rodzinę von Schwichow¹⁰⁴². A oto metryka ślubu Józefa Wybickiego:

Margońska Wieś, 17 Octobris 1773. Illustris admodum reverendus Stanislaus Ray-ski, canonicus gratialis Varsoviensis, praepositus Zonensis ex consensu illustris praepositi Margonensis benedixi matrimonium inter magnificum generosum dominum Josephum Wybicki, collonellum SRM et Reipublicae et generosam Kunegundam Drwęcka, ambo primi voti, tribus praemissis banis. Praesentibus testibus magnificis generosis dominis Josepho Breza, Constantino Ulatowski et aliis¹⁰⁴³.

¹⁰⁴⁰ J. Wybicki, *Życie moje...*, s. 135–136.

¹⁰⁴¹ AAP, Księgi metrykalne, Margonin PM 168/2, s. 68; metrykę opublikował J. Kowalkowski, *Małżeństwo Józefa Wybickiego...*, s. 80, dotychczas mylne daty.

¹⁰⁴² *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 5. *Województwo poznańskie*, pod red. T. Ruszczyńskiej i A. Sławskiej, z. 1. *Powiat chodzieski*, inwentaryzację przeprowadzili U. Czartoryska i M. Kutzner, Warszawa 1965, s. 7.

¹⁰⁴³ AAP, Księgi metrykalne, Margonin PM 168/2, s. 68. Metrykę ślubu odnalazłem w 1989 roku na prośbę Pana Edwina Franciszka Kozłowskiego z Gdańska, autora wielu publikacji dotyczących

Już 8 lutego Augustyn Gorzeński chorążyc poznański poślubił w Margoninie Mariannę Skórzewską, młodszą z osieroconych córek Franciszka Skórzewskiego, a Józef Wybicki z Konstantynem Ulatowskim zostali świadkami ze strony pana młodego, z jej zaś strony Michał Skórzewski podkomorzy poznański oraz pruski tajny radca finansów Franz Balthasar Schönberg von Brenckenhoff, znany ze swej roli podczas I zaboru, a także jako budowniczy kanału bydgoskiego¹⁰⁴⁸.

W marcu Józef z Kunegundą przebywali w Choryni w powiecie kościańskim, majątku jej brata Piotra Drwęskiego pisarza ziemskiego poznańskiego. Stamtąd Kunegunda pisała list 14 marca 1774 roku do Margońskiej Wsi, wydany przed wojną przez A. M. Skałkowskiego — w *Wybicianach*. Jeszcze w marcu powrócili do Margońskiej Wsi, by pochować w kościele Bernardynów w Gołańczy innego z braci Kunegundy, Antoniego z Dobieszewka. Dopiero w połowie roku udali się do Będmina¹⁰⁴⁹.

Ślub z Kunegundą odbył się bez wiedzy i zgody matki Wybickiego, nieprzychylny małżeństwu syna z panną o 17 lat starszą, jak wynika z jej metryki zgonu. Nowo poślubieni pojechali do Będmina, by „przebłagać matkę”, jak pisał Józef Wybicki w pamiętniku, która przekazała mu jednak dobra rodzinne, jak również brat Joachim zrzekł się swojej części. Według księgi hipotecznej Będmina cesja Joachima nastąpiła w dniach 1 i 19 sierpnia 1774 roku¹⁰⁵⁰. W liście z 12 sierpnia 1774 roku adresowanym do szambelana, najpewniej Augustyna Gorzeńskiego, Józef pisał z Będmina:

Ustała mi już kochana matka z dożywocia, j(egomość) d(obrodziej) brat darował cały swój dział, przeto jest gdzie i na czym gospodarować...¹⁰⁵¹

I rzeczywiście, jego odnotowano w tym roku na *Vasallentiste* jako właściciela Będmina, Będminka, pustkowie Płociczno, Papierni, a także części Lubania i Mściszewic¹⁰⁵². Z tego okresu pochodzi drugi ze znanych listów Kunegundy, pisany z Będmina, wydany przed II wojną światową przez Adama M. Skałkowskiego, po wojnie natomiast prawie całkowicie zapomniany. Pochodzi z 25 sierpnia 1774 roku. Kunegunda opisuje w nim stan gospodarki będomińskiej, nie chcąc wracać do Margońskiej Wsi.

Stałam tu w Bandaminie szczęśliwie dnia wczorajszego z łaski boski szczęśliwie, gdzie bardzo łaskawą na siebie matkę znalazłam, z którą tak żyję, gdybym kilka lat

¹⁰⁴⁸ Publikacja metryki ślubu, zob. J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 50. TD, *Metrykalia > Katolickie > Część 6, 41491 (Margonin) 1774.8/2*. (Margońska Wieś) JMD. Augustyn Gorzeński stolnikowicz pozn. x J. Aleksandra Nepomucena Eufrozyna Barbara z Ciecierskich Skorzevska generatówna, ID. Michał S. podkom. pozn., Józef Wybicki pułk. JKM. i RP., Konst. Ulatowski etc. oboje lv.

¹⁰⁴⁹ A. M. Skałkowski, *Wybiciana...*, (cz. I), s. 255–256; szerzej J. Kowalkowski, *Małżeństwo Józefa Wybickiego...*, s. 82–83.

¹⁰⁵⁰ APG, 97/31, s. 18.

¹⁰⁵¹ BCz, rkps 2609, s. 159. List wzmiankował R. Kaleta, [w:] Józef Wybicki, *Utwory dramatyczne*, wyd. R. Kaleta, Warszawa 1963, s. [9].

¹⁰⁵² M. Bär, *Der Adel...*, s. 5. Rezygnacja Joachima z części w Mściszewicach, zob. s. 77.

Żona Wybickiego była córką Tadeusza Drwęskiego herbu Gozdawa i Marianny Skórzewskiej herbu Drogosław, siostry generała Franciszka Skórzewskiego z Margońskiej Wsi, gdzie Wybicki przebywał podczas konfederacji barskiej. Opiekowała się tam dziećmi brata i jego żony Marianny Ciecierskiej, córkami Anną, Aleksandrą, późniejszą żoną generała Aleksandra Gorzeńskiego z Dobrzyca w powiecie pleszewskim, a także synem Fryderykiem, późniejszym budowniczym pałacu w Lubostroniu. Była więc siostrzenicą generała, nie zaś generałowej, jak się często spotyka w pracach o Józefie Wybickim¹⁰⁴⁴.

Wkrótce też w grodzie w Pyzdrach w księdze wójtowskiej 4 maja 1774 roku jako pułkownik wojsk koronnych, syn nieżyjącego Piotra ławnika ziemskiego mirachowskiego i Konstancji z Lniskich, zapisał żonie na swoich dobrach 2000 zł, które odebrał od jej krewnego Michała Skórzewskiego podkomorzego poznańskiego, starosty pyzdrowskiego i kiszewskiego. Pod dokumentem widnieje podpis Józefa Wybickiego, pułkownika wojsk¹⁰⁴⁵. Michał Skórzewski był bratem generała Franciszka, a także Stanisława żonatego z Katarzyną z Iwanickich, wdową po Franciszku Czapskim kasztelanie gdańskim, oraz Marianny, matki Kunegundy, a więc jej wujem, mężem Ludwiki, córki Czapskiego i Iwanickiej, pasierbicy brata Stanisława, po którym przejął rozległe dobra na Pomorzu¹⁰⁴⁶. Była to mimo wszystko znakomita partia dla Józefa, choć pisał o ubóstwie swojej żony, co też było prawdą. Zapewne inaczej potoczyłyby się jego losy, gdyby nie rychła śmierć żony.

Niedługo potem, 16 listopada 1773 roku, zmarła w Berlinie generałowa Marianna Ciecierska, ulubienica króla Prus Fryderyka II. Na pogrzeb udali się tam Józef Wybicki z żoną i córkami zmarłej oraz Augustyn Gorzeński. Marianna z Ciecierskich Skórzewska pochowana została w nowo poświęconym przez Ignacego Krasickiego kościele św. Jadwigi w Berlinie, z udziałem zresztą biskupa warmińskiego, a także pruskiego dworu królewskiego¹⁰⁴⁷.

Wybickich, który wskazał źródło, parafię Margonin w AAP. Jemu też zawdzięczam zainteresowanie się losami Józefa i jego pierwszej żony, a w konsekwencji rodziną Wybickich.

¹⁰⁴⁴ Wywód przodków Józefa Wybickiego i jego żony Kunegundy Drwęskiej, inne szczegółowo dane do rodzin Drwęskich, Ciecierskich i Skórzewskich, zob. J. Kowalkowski, *Małżeństwo Józefa Wybickiego...*, s. 74–76; o Mariannie Skórzewskiej, A. M. Skałkowski, *Hr. Skórzewska a dwór Fryderyka II*, „Roczniki Historyczne” 10, 1934, s. 74–88; W. Konopczyński, *Kiedy nami rządziły kobiety*, Londyn 1960, s. 40–44; S. Szenic, *Marianna z Ciecierskich Skórzewska*, [w:] tenże, *Za zachodnią miedzą. Polacy w życiu Niemiec XVIII i XIX wieku*, Warszawa 1973, s. 270–278; o Skórzewskich, Z. Kratochwil, *Wielkopolscy Skórzewscy w Prusach Królewskich w XVIII wieku*, „Rocznik Gdański” 51, 1991, z. 1, s. 74–88.

¹⁰⁴⁵ TD, Grodzkie i ziemskie > Pyzdry > Część 1, 7085 (Nr. 158) 1774 Józ. Wybicki, pułk. w. k., s. o. Piotra assessora zs. mirachow. z Konst. Lniskiej, zap. s. 2000 zł. od Michała Skórzewskiego odebraną żonie swej Kunegundzie Drwęskiej (f. 296v); ADP, Pyzdry Gr 75, k. 296v.

¹⁰⁴⁶ Michał Skórzewski podkomorzy poznański 1758–1785, *Urzednicy wielkopolscy...*, nr 881; starosta kiszewski 1761–1772, P. Czaplewski, *Senatorowie...*, s. 105; J. Dygdała, *Michał Skórzewski h. Drogosław (1707–1789)*, [w:] PSB, t. 38, 1977–1978, s. 371–373; tenże, *Stanisław Skórzewski h. Drogosław (1700–1761)*, tamże, s. 378–379.

¹⁰⁴⁷ Szerzej o tej wyprawie, zob. J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 48–49.

Już 8 lutego Augustyn Gorzeński chorążyc poznański poślubił w Margoninie Mariannę Skórzewską, młodszą z osieroconych córek Franciszka Skórzewskiego, a Józef Wybicki z Konstantynem Ulatowskim zostali świadkami ze strony pana młodego, z jej zaś strony Michał Skórzewski podkomorzy poznański oraz pruski tajny radca finansów Franz Balthasar Schönberg von Brenckenhoff, znany ze swej roli podczas I zaboru, a także jako budowniczy kanału bydgoskiego¹⁰⁴⁸.

W marcu Józef z Kunegundą przebywali w Choryni w powiecie kościańskim, majątku jej brata Piotra Drwęskiego pisarza ziemskiego poznańskiego. Stamtąd Kunegunda pisała list 14 marca 1774 roku do Margońskiej Wsi, wydany przed wojną przez A. M. Skałkowskiego — w *Wybicianach*. Jeszcze w marcu powrócili do Margońskiej Wsi, by pochować w kościele Bernardynów w Gołańczy innego z braci Kunegundy, Antoniego z Dobieszewka. Dopiero w połowie roku udali się do Będmina¹⁰⁴⁹.

Ślub z Kunegundą odbył się bez wiedzy i zgody matki Wybickiego, nieprzychylny małżeństwu syna z panną o 17 lat starszą, jak wynika z jej metryki zgonu. Nowo poślubieni pojechali do Będmina, by „przebłagać matkę”, jak pisał Józef Wybicki w pamiętniku, która przekazała mu jednak dobra rodzinne, jak również brat Joachim zrzekł się swojej części. Według księgi hipotecznej Będmina cesja Joachima nastąpiła w dniach 1 i 19 sierpnia 1774 roku¹⁰⁵⁰. W liście z 12 sierpnia 1774 roku adresowanym do szambelana, najpewniej Augustyna Gorzeńskiego, Józef pisał z Będmina:

Ustąpiła mi już kochana matka z dożywocia, j(egomość) d(obrodziej) brat darował cały swój dział, przeto jest gdzie i na czym gospodarować...¹⁰⁵¹

I rzeczywiście, jego odnotowano w tym roku na *Vasallentiste* jako właściciela Będmina, Będminka, pustkowie Płociczno, Papierni, a także części Lubania i Mściszewic¹⁰⁵². Z tego okresu pochodzi drugi ze znanych listów Kunegundy, pisany z Będmina, wydany przed II wojną światową przez Adama M. Skałkowskiego, po wojnie natomiast prawie całkowicie zapomniany. Pochodzi z 25 sierpnia 1774 roku. Kunegunda opisuje w nim stan gospodarki będomińskiej, nie chcąc wracać do Margońskiej Wsi.

Stanęłam tu w Bandaminie szczęśliwie dnia wczorajszego z łaski boski szczęśliwie, gdzie bardzo łaskawą na siebie matkę znalazłam, z którą tak żyję, gdybym kilka lat

¹⁰⁴⁸ Publikacja metryki ślubu, zob. J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 50. TD, Metrykalia > Katolickie > Część 6, 41491 (Margonin) 1774.8/2. (Margońska Wieś) JMD. Augustyn Gorzeński stolnikowicz pozn. x J. Aleksandra Nepomucena Eufrozyna Barbara z Ciecierskich Skórzewska generałówna, ID. Michał S. podkom. pozn., Józef Wybicki pułk. JKM. i RP., Konst. Ulatowski etc. oboje lv.

¹⁰⁴⁹ A. M. Skałkowski, *Wybiciana...*, (cz. 1), s. 255–256; szerzej J. Kowalkowski, *Małżeństwo Józefa Wybickiego...*, s. 82–83.

¹⁰⁵⁰ APG, 97/31, s. 18.

¹⁰⁵¹ BCz, rkps 2609, s. 159. List wzmiankował R. Kaleta, [w:] Józef Wybicki, *Utwory dramatyczne*, wyd. R. Kaleta, Warszawa 1963, s. [9].

¹⁰⁵² M. Bär, *Der Adel...*, s. 5. Rezygnacja Joachima z części w Mściszewicach, zob. s. 77.

żyła. Dom bardzo piękny. Mogę całe margońskie somsiestwo w nim pomieścić. Bardzo mi się tu podobało. Chleb jest, tylko tego brakuje, żeby te dobra wyreperować, gdy są dezelowane przez takie niespokojne czasy [...], które wielkiego ratunku potrzebują, ile że matka mu zupełnie gospodarstwo oddała [...]¹⁰⁵³.

Jednak na wezwanie „babki”, Anny z Malechowskich Ciecierskiej, matki nie żyjącej już generałowej, wrócili do Margońskiej Wsi na przełomie lat 1774/1775. W kwietniu 1775 roku Józef był ponownie w Będominie i sprzedał młyn papierniczy¹⁰⁵⁴. Z Margońskiej Wsi korespondował z wujem, Ignacym Lniskim¹⁰⁵⁵. Otrzymał też wtedy 12 lipca 1775 roku od wojewody poznańskiego księcia Antoniego Barnaby Jabłonowskiego nominację na podwojewódzkiego poznańskiego¹⁰⁵⁶, w miejsce zmarłego Ignacego Skórczewskiego, najpewniej kolejnego wuja żony. Zamierzali więc po narodzinach dziecka przenieść się do stolicy Wielkopolski. Zwracam uwagę na uzyskanie tego urzędu jeszcze przed śmiercią żony. Zwykle w biogramach Józefa kolejność jest odwrotna.

Jednak Kunegunda zmarła tuż przed rozwiązaniem, 17 września 1775 roku w Margońskiej Wsi i pochowana została przez Józefa w podziemiach kaplicy Matki Boskiej Pocieszenia kościoła Bernardynów w Gołańczy¹⁰⁵⁷. Stało się to po roku i dziewięciu miesiącach małżeństwa, a nie jak się podaje powszechnie — po dziewięciu miesiącach. Dotychczas podawana data jej śmierci, 17 czerwca 1775 roku, też była błędna¹⁰⁵⁸. Obecnie, w celu porównania, zamieszczam poniżej fotokopię odpowiedniej strony metrykalnej. W kronice klasztornej bernardynów w Gołańczy także został odnotowany jej pochówek, a ona zapisana została z tytułem jaki otrzymał mąż od Jabłonowskiego, mianowicie jako:

perillustris magnifica domina z Drwęckich Wybicka praefecta Posnaniensis¹⁰⁵⁹.

Koszty pogrzebu poniesione przez niego wyniosły 1000 zł według kwitu wystawionego przez wspomnianych bernardynów 20 stycznia 1776 roku¹⁰⁶⁰.

¹⁰⁵³ A. M. Skałkowski, *Wybiczana...* (cz. 1), s. 256–257. Krótki cytat bez podania źródła wydała H. Domańska, *Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie...*, s. 12; zob. też wyżej s. 111.

¹⁰⁵⁴ F. Pabich, *Autor nieśmiertelnego Hymnu Narodowego...*, s. 219.

¹⁰⁵⁵ *Archiwum Wybickiego...*, t. 1, s. 193.

¹⁰⁵⁶ Tamże, s. 43.

¹⁰⁵⁷ AAP, Księgi metrykalne, Margonin PM 168/3, s. 73; tamże, sygn. AZ 8/2: Kronika klasztoru w Gołańczy, k. 33; J. Kowalkowski, *Małżeństwo Józefa Wybickiego...*, s. 72; tenże, *Miejsce pochowania Kunegundy Drwęskiej...*, s. 101. TD, Metrykalnia > Katolickie > Część 6, 37591 (Gołańcz bernardyni) 1775.16/8. MD z Drwęckich Wybicka; tamże, 41479 (Margonin) 1775.17/8. (Marg. Wieś) † M. Kunegunda z Drwęckich Wybicka l. ok. 45 — poch. bernard., Gołańcz.

¹⁰⁵⁸ A. Polakowska, [w:] *Józef Wybicki. Księga zbiorowa...*, s. 299–302, tutaj fotokopia fragmentu metryki, do którego autorka podała niewłaściwy miesiąc zgonu, zob. J. Kowalkowski, *Małżeństwo Józefa Wybickiego...*, s. 70, 72 i przyp. 18. Kopię odpowiedniej strony księgi metrykalnej przekazałem niegdyś Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie.

¹⁰⁵⁹ APP, sygn. AZ 8/2 (*Archivum Conventus Gołanecensis Ordinis Minorum Observantium*), k. 31; J. Kowalkowski, *Miejsce pochowania Kunegundy Drwęskiej...*, s. 101.

¹⁰⁶⁰ *Archiwum Wybickiego...*, t. 1, s. 42, przyp. 2.

Margonia
 Obijt Victoria Karolinista an 1770
 mense martii 50. munita. hora
 mentis jacet in sepulchro S. Adalberti
 ad Ecclesiam Parochiam Margoniae
Margonia
 Obijt Marianna Tamati Michala Margonia
 an 1770 mense martii 22. hora
 mentis jacet in sepulchro S. Adalberti
 ad Ecclesiam Margoniae
Margonia
 Obijt Elizabetha Labonari Adalberti Margonia
 an 1770 mense martii 22. hora
 mentis jacet in sepulchro S. Adalberti
 ad Ecclesiam Margoniae
Margonia
 Obijt Regina Filia Sanki Margonia
 an 1770 mense martii 22. hora
 mentis jacet in sepulchro S. Adalberti
 ad Ecclesiam Margoniae
Margonia
 Obijt Anna Marianna Sanki Margonia
 an 1770 mense martii 22. hora
 mentis jacet in sepulchro S. Adalberti
 ad Ecclesiam Margoniae
Margonia
 Obijt Cecylia Filia Sanki Margonia
 an 1770 mense martii 22. hora
 mentis jacet in sepulchro S. Adalberti
 ad Ecclesiam Margoniae
Margonia
 Obijt Michael Muller opite
 munita sacramentis an 1770
 mense martii 22. jacet in sepulchro
 S. Adalberti ad Ecclesiam Margoniae
Margonia
 Obijt Martinus Labonari Anneti
 an 1770 mense martii 22. hora
 mentis jacet in sepulchro S. Adalberti
 ad Ecclesiam Margoniae
Margonia
 Obijt Anna Kunegundis 2. Dmops Margonia
 an 1770 mense martii 22. hora
 mentis jacet in sepulchro S. Adalberti
 ad Ecclesiam Margoniae
Margonia
 Obijt Josephus Filius Tamati Margonia
 an 1770 mense martii 22. hora
 mentis jacet in sepulchro S. Adalberti
 ad Ecclesiam Margoniae

7. Akt zgonu Kunegundy Drwęskiej, pierwszej żony Józefa Wybickiego

Wkrótce po śmierci żony, zmarła też matka Józefa.

Śmierć żony tak tkliwie dotknęła matkę moją, iż wkrótce także umarła¹⁰⁶¹.

Wtedy przeniósł się do Wielkopolski. Jednak urząd podwojewódzkiego poznańskiego sprzedał i wyjechał do Warszawy, gdzie przystąpił do obozu reform króla Stanisława Augusta, mając wydaną anonimowo w Poznaniu broszurę *Mysli polityczne o wolności cywilnej* (1775–1776). Następnie został powołany przez Andrzeja Zamoyskiego do współpracy nad nowym kodeksem praw. W 1777 roku Komisja Edukacji Narodowej zleciła mu wizytację Akademii Litewskiej i zreformowanie jej. Rok później w Nowym Dworze Mazowieckim i Olszewnicy dobrach bratanka króla, Stanisława Poniatowskiego przeprowadził reformę czynszową chłopów, a w 1779 roku podróżował z księciem po jego dobrach na Ukrainie. Odwiedził też wtedy (I 1780) Ignacego Krasickiego w siedzibie biskupów warmińskich w Lidzbarku Warmińskim (Heilsbergu). Sejm 1780 roku odrzucił kodeks praw Andrzeja Zamoyskiego w redakcji Józefa Wybickiego.

Drugą żoną Józefa została w 1780 roku Estera Wieruszówna Kowalska z Welny, córka Tomasza podsędka ziemi wschowskiej († 15 X 1762) i jego drugiej żony Konstancji Kołaczkowskiej († 17 VIII 1770). Po raz pierwszy spotkał ją prawie 10 lat wcześniej — w Welnie u Rostworowskich (Franciszka i Marii z Kołaczkowskich, gdzie wychowywała się po śmierci rodziców) — będąc w podróży z Wiednia do Będmina, krótko po pierwszym rozbiórze Polski¹⁰⁶². Jego starania o to małżeństwo widać w liście z Warszawy z 3 kwietnia 1780 roku do najprawdopodobniej Anny z Malechowskich Ciecierskiej w Margońskiej Wsi, „Dobrodziejki”:

Interes mój w Welnie coś oporem idzie. Podobno ani szambelan, ani WMP Dobrego żadnego nie uczyniłaś kroku. Proszę, abyś łaskawe przyrzeczenia dla mnie uskuteczniła. Szczęśliwość moją winien Jej będę

— pisał Wybicki¹⁰⁶³. Również 18 kwietnia wysłał z Warszawy list, pytając o posag, gdyż kupił dobra pod Warszawą (Krobów). Nabył je więc jeszcze przed ożenkiem, jednak dalej były one dobrami posagowymi żony.

Nie chciejże WP D. spóźnić mi łaski swojej, niech wiem, jaki mnie los czeka, abym podług tego rozrządził me interesa. Sprzykrzyło mi się takie, jak pędzę życie, i już mi w gardle stoi. Chciałbym spokojnie i szczęśliwie aby raz żyć na świecie, gdy dotąd w samej pracym mozołie i przykrościach człek przepędzał życie¹⁰⁶⁴.

¹⁰⁶¹ J. Wybicki, *Życie moje...*, s. 136. Datę podał J. Kowalkowski, *Małżeństwo Józefa Wybickiego...*, s. 85.

¹⁰⁶² J. Wybicki, *Życie moje...*, s. 133.

¹⁰⁶³ *Archiwum Wybickiego...*, t. 3, s. 23; szerzej, J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 56–57. 11), *Metrykalia > Katolickie > Część 2*, 9203 (Chwałkowo) 1762.15/IX. (Chw.) † PMD. Tomasz Wierusz Kowalski podsędek sz. wschowski, kolator Chw. poch. Górka; WBC, *Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowrońskiego...*, rkps 1641, s. 121.

¹⁰⁶⁴ To kolejny z zapomnianych dziś listów, zob. A. M. Skałkowski, *Wybiciana...* (cz. II), s. 273–274.

Poślubił ją trzy miesiące później, w Welnie 11 września 1780 roku przy świadkach, Leonie Kowalskim z Manieczek i Eustachym Kowalskim ze Swarzędza pod Poznaniem. Byli to bracia Estery. Oto metryka ślubu:

Welna, 11 Septembris 1780. Ego Martinus Joannes Nepomucenus Braoune p(a-rochus) Parkoviensis et c(ommendarius) V(elnensis) benedixi matrimonium iuxta indultum illustrissimi et reverendissimi Offici Posnaniensis in personam mei clatum inter magnificos ac generosos Josephum Wybicki SRM Poloniarum Augusti IV succamerarium et Esteram Kowalska virginem de aula Welnensi, adhibitibus generoso Leone Kowalski possessore bonorum Manieczek et Eustachio Kowalski possessore oppido Swarzentz et aliorum [tam singulorum], quam plurimorum¹⁰⁶⁵.

Dopiero 13 listopada 1780 roku król mianował Wybickiego szambelanem¹⁰⁶⁶.

Miał z nią troje dzieci, córkę Teresę Mariannę Teklę (* 1782) (7.1), Łukasza Aleksandra (* 1785) (7.2) i Józefa Antoniego Franciszka (* 1788) (7.3), zwanego we wszystkich opracowaniach mylnie Józefem Ksawerym.

Podczas wizytacji biskupa Rybińskiego z 20 listopada 1780 roku dekanatu łezewskiego odnotowany został wraz z Józefem Poczernickim jako właściciel Lubania w parafii Niedamowy¹⁰⁶⁷, a także Będmina, Będminka, Płociczna, Kulmeli (Młyn) i Papierni leżących w parafii Rekownica. W Będminie mieszkało 26 katolików i 25 niekatolików¹⁰⁶⁸. Kościółek w Rekownicy przyłączony był do grabowskiego, i tylko w co trzecią niedzielę odbywały się tam msze św.

Gdzie zamieszkał zaraz po ślubie? Może już w Manieczkach u Kołaczkowskich lub u brata żony Leona, wymienionego tam w metryce ślubu. Majątek Manieczki w powiecie śremskim wraz z dobrami Psarskie kupił za 150 000 zł kontraktem zapisanym w księgach grodzkich poznańskich 21 czerwca 1781 roku od braci Adama i nieletniego Ignacego Kołaczkowskich, synów nieżyjących Macieja sędziego ziemskiego poznańskiego i Weroniki Zakrzewskiej, w imieniu Ignacego wystąpił opiekun Franciszek Rostworowski. Murowany dwór liczył 5 pokoi i tyleż alkierzy. Obok znajdowały się oficyny, stajnia z wozownią, obora i 3 stodoły, owczarnia i kurniki, wszystko ogrodzone. Dalej sadzawki rybne i pasieka, 4 zabudowania chałupników i 7 chałup komorników, kuźnia i wiatrak¹⁰⁶⁹. Wtedy też, 25 czerwca 1781 roku, w grodzie poznańskim oparł posag żonie, córce nieżyjących Tomasza podsędka

¹⁰⁶⁵ APP, Księgi metrykalne, Welna PM 215/6, s. 46; Metrykę ślubu wydał J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 57.

¹⁰⁶⁶ *Archiwum Wybickiego...*, t. 3, s. 23; szerzej, J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 56–57.

¹⁰⁶⁷ ADP, G 70, k. 150v.

¹⁰⁶⁸ Tamże, k. 178v. Kulmela — Kula, Kula Młyn, osada młyńska należąca do Będmina, zob. E. Breza, *Toponimia...*, s. 72–73.

¹⁰⁶⁹ APP, Poznań Gr 627, k. 38–40. A. M. Skałkowski, *Józef Wybicki...*, s. 32–33: 21 kwietnia?; zob. też „*Regestr Diecezjów*” Franciszka Czaykowskiego, czyli właściciele ziemscy w Koronie 1783–1784, do druku podał S. Górzyński, przypisami i wstępem opatrzyli K. Chłapowski, S. Górzyński, Warszawa 2009, s. 818: Manieczki Józef Wybicki szambelan. Maciej Kołaczkowski sędzia ziemski poznański 1750–1767, *Urządnicy wielkopolscy...*, nr 948, † 3 IV 1767, lat 67, pochowany w klasztorze Franciszkanów w Śremie, WBC, *Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowrońskiego...*, rkps 1641, s. 67.

wschowskiego i jego drugiej żony Konstancji z Kołaczkowskich, zapisując na dobrach Manieczki i Psarskie 49 128 zł i 6 gr oraz 4 marca 1782 roku w Kościanach drugie tyle, 48 400 tytułem przywianku¹⁰⁷⁰. Wreszcie w aktach grodzkich kościańskich 16 lipca 1781 roku zapisali sobie dożywocie, on — na wszystkich dobrach nieruchomościach, ona — na ruchomych¹⁰⁷¹. Zdaje się, owi młodzi Kołaczkowscy to bracia wujeczni Estery, żony Wybickiego. Mieszkali później w Wełnie.

Po roku, 13 września 1782 w Manieczkach przyszło na świat pierwsze ich dziecko, córka Teresa Marianna Tekla (7.1).

Józef oddawał się wtedy (1781–1783) pracy w gospodarstwie, pisał, a także wystawiał w okolicznych dworach swoje sztuki. Rok później (1784) został posłem z powiatu kaliskiego.

Wtedy też dobra swoje na Pomorzu, Będomin, a także części w Lubaniu i Mściszewicach sprzedał Karolowi Lewaltowi Jezierskiemu, synowi Anny z Doręgowskich [i Karola Jezierskiego kapitana JKM], córki Piotra Ernesta von Gleisen Doręgowskiego. Będomin według umowy z 11 grudnia 1783 roku, konfirmowanej 23 września 1784 roku za 18 500 fl., przy czym z części macierzystej 2000 fl. był dłużny rodzeństwu¹⁰⁷². Dane te pochodzą z księgi hipotecznej tych dóbr (założonej w 1829 roku), w której jako pierwszego właściciela zapisano Józefa na podstawie świadectwa złożonego przez Marcina von Łyśniewskiego i Szymona Kędzińskiego z 24 stycznia 1778 roku. Dziedziczył Będomin po zmarłym ojcu Piotrze i cesji brata Joachima, proboszcza, z 1 i 19 sierpnia 1774 roku. Spadki siedmiu jego siostr zarejestrowano w części IV księgi, o czym wspominałem wyżej w biogramach siostr Józefa. W księdze odnotowano także, że Karol Lewalt Jezierski już w 1778 roku zajął te dobra, które niegdyś należały do jego matki, po śmierci ojca i zrzeczeniu się rodzeństwa w 1739 roku¹⁰⁷³. Najprawdopodobniej dzierżawił majątek od Józefa podczas jego nieobecności na Pomorzu. Tak zakończył się długoletni spór Wybickich z Jezierskimi o Będomin.

Za uzyskane ze sprzedaży rodzinnych dóbr pieniądze, a także po pozbyciu się majątku Psarskie (sprzedał Antoniemu Kowalskiemu, bratu żony, ten odsprzedał 4 X 1785 bratu Eustachemu), Józef dokupił w 1784 roku leżące w tym samym powiecie śremskim Przylepki i Boreczek, 2 stycznia część od Agnieszki z Cerekwickich

¹⁰⁷⁰ A. M. Skałkowski, *Józef Wybicki...*, s. 32–33; zob. też APP, Poznań Gr 627, k. 61v, oraz Kościan Gr 108, s. 192–193.

¹⁰⁷¹ APP, Kościan Gr 108, k. 50v; TD, Grodzkie i ziemskie > Kościan > Inskrypcje, 11055 (Nr. 334) 1781 Józef Wybicki, podkomorzy JKMci, s. o. Piotra W. assessora zs. mirachow. z ol. Konstancji Lniskiej, dz. d. Manieczki i Psarskie w p. kość. z I i Estera Kowalska, c. o. Tom. podsędka zs. wsch. z ol. Konstancji Kołaczkowskiej z II małż. dozyw. (f. 50v).

¹⁰⁷² APG, 97/31 (księga hipoteczna Będomina), s. 18–19. Nicco wcześniej 4 XI 1783 roku sprzedał dział N w Mściszewicach Marcinowi Kistowskiemu za 8490 fl., APG, 97/441 — tu identyczne dane o własności Piotra i Józefa Wybickich, jak przy Będominie; zob. też wyżej treść do przyp. 1009.

¹⁰⁷³ APG, 97/31, s. 18–19. Można tu dodać, iż po Karolu Lewaltcie Jezierskim dziedziczył w Będominie jego jedyny syn Mateusz, który zaświadczył 1 grudnia 1812 roku o pochówku ojca 3 marca 1806 roku, a sprawę jego własności zakończono dekretem z 3 stycznia 1815 roku. Podobnej treści wpisy o własności Piotra i Józefa Wybickich, jak o Będominie, znajdują się w księdze hipotecznej Lubania (część D), sprzedanego przez niego tego samego dnia co Będomin Karolowi Jezierskiemu za 300 fl., APG, 97/395 D, s. 9.

Dąbrowskiej, żony Antoniego za 11 000 zł, 10 marca część od Wawrzyńca Hłowickiego za 1000 dukatów. Część Poklateckich po nieżyjącej Dorocie z Cerekwickich dokupił 13 kwietnia 1791 roku za 11 000 zł, a także za taką sumę część od Eleonory Bielickiej, również spadkobierczyni po bracie Kasprze Cerekwickim. Opis tych dóbr podał A. M. Skałkowski¹⁰⁷⁴. W 1785 roku urodził się w Manieczkach syn Łukasz Aleksander (7.2).

W czasie sejmku czteroletniego gospodarował w Dobrzycy generała Augustyna Gorzeńskiego, i tam w 1788 roku urodził się najmłodszy syn Józef Antoni Franciszek (7.3). Jeszcze 30 stycznia 1789 roku pisał w Dobrzycy list do generała Augustyna Gorzeńskiego, posła na Sejm Czteroletni w Warszawie¹⁰⁷⁵. 10 września 1791 roku został plenipotentem miast Wydziału Poznańskiego na sejmie. Działał też wtedy jako komisarz Komisji Policji Obojga Narodów, a także przy redakcji kodeksu Stanisława Augusta.

Po drugim rozbiore przeniósł się z rodziną z Manieczek, z zajętej przez Prusy Wielkopolski, do Krobowa pod Warszawą. Po wyzwoleniu stolicy zamieszkał tam z rodziną, powołany został do Wydziału Wojskowego Rady Zastępczej Tymczasowej. Jego zasługą było oczyszczenie z zarzutów o zdradę, a być może uratowanie życia wicebrygadiera Jana Henryka Dąbrowskiego. Uczestniczył w obronie Warszawy przed wojskami pruskimi, w sierpniu 1784 roku Tadeusz Kościuszko awansował go na stopień generała. 9 września jako pełnomocnik Rady Najwyższej Narodowej przy dywizji Dąbrowskiego dotarł z wojskiem przez Bydgoszcz do Świecia, jednak na skutek klęski Kościuszki pod Maciejowicami z początkiem 1775 roku wyemigrował do Paryża. Spotkał się wtedy z rodziną w Zamościu, gdzie zarządcą dóbr był Joachim Owidzki, jego siostrzeniec.

¹⁰⁷⁴ A. M. Skałkowski, *Józef Wybicki...*, s. 32. Zob. też, TD, Grodzkie i ziemskie > Poznań > Inskrypcje > XVII/XVIII wiek, 7736 (Nr. 1361) 1784, Agnieszka Cerekwicka, c. o. Macieja C. z ol. Eleonory z Ostemberków, żona Antoniego Dąbrowskiego, ol. Kaspra C. Przylepek dziedzica siostra rodz., i spadkob. wraz ze spadkob. ol. Doroty z C. Poklateckiej i Eleonorą z C. z. Jana Bielickiego siostrami swymi w 3-jej części, Przylepek dziedziczka, z I i Józef Wybicki podkomorzy JKMci z II rob. kontrakt sprzedaży tych dóbr 3-jej części Przylepek i Boreczku, z przył. w p. kość. spis. w Pozn. 2/I dziś (f. 1) Na tej części jest dożywocie Zofji z Rozdrażewskich C. wd. (f. 1v); tamże, 7743 (Nr. 1361) 1784 Eleonora Cerekwicka, c. o. Mac. C. z ol. Eleonory z Ostemberków, z. Jana Bielickiego cześnikowicza bydg., sprzedaje Wybickiemu swoją 1/3 część d. Przylepki i Boreczek (f. 16v, 17) za 11 000 złp.; tamże, 7761 (Nr. 1361) 1784 Franciszek Hłowicki sędzia gr. wałecki s. o. Stanisława i Heleny z Gądkowskich, ol. Jerzego i Zofji z Marszewskich Hlow. nepos, ol. Jana i Zofji z Gałczyńskich H. pronepos., części d. Boreczek, Przylepki i Przyborówko współdziedzic tak drogą spadku jak i kupna: 1780 od X. Jana Maks. i. kanon. metropol. gn. i kat. pozn. brata swego rodz., 1781 od Konstancy I brata rodz. zrodz. z 1-go małż. ojca z Zofji Woźnickiej, wedle kontraktu z 10/III części tych dóbr po dziadach swych ol. Jerzym i Władysławie H. sprzedaje (prócz części ol. Karola I. stryja rodz. zezn., ol. Maciejowi Cerekwickiemu s. o. Stanisława, dekretem T. Piotrk. 1744 rezygnowanej) Józefowi Wybickiemu szambel. Król. S. o. Piotra W. sędziogo zs. mirachow. i Konstancji Lniskiej, za 1000 zł węg. (f. 44v); tamże, 17871 (Nr. 1368) 1791 Stanisław i Jakub Poklateccy, ss. ol. Kajetana z ol. Doroty Cerekwickiej, wedle ugody z 15/4 r. b. całe cz. D. Przylepki i Boreczek p. kość., dziedziczne swoje i brata swego rodz. Józefa P., Józefowi Wybickiemu podkomorzemu JKMci, za 11 000 złp. sprzed. (f. 41). Zob. też „*Registr diecezjów*”..., s. 818, Boreczek i Przylepki: Cerekwickiego, sukcesorów, s. 823, Psarskie: Kowalski Eustachy,

¹⁰⁷⁵ A. M. Skałkowski, *Wybiciana...* (cz. II), s. 276–278.

Wybicki za udział w insurekcji kościuszkowskiej przez Prusaków zaocznie skazany został na karę śmierci, majątki zaś skonfiskowane. Wiele stron liczy sprawa majątku Wybickiego — Manieczek, które król pruski zsekwestrował w 1794 roku (18 VI) i przekazał 18 lutego 1796 roku generałowi Fryderykowi Wilhelmowi Zastrowowi, swojemu adiutantowi. Dokumenty te znajdują się w Berlinie¹⁰⁷⁶. Widoczne jest szczegółowo zadłużenie na dobrach, które to zadłużenie Skałkowski opisał na podstawie księgi hipotecznej Manieczek¹⁰⁷⁷. Dalej chodziło o majątek Krobów pod Warszawą, które jako dobra posagowe Estery Wybiccycy starali się odzyskać, gdyż żona z dziećmi nadal pozostawali w Wielkopolsce, tułając się przez wiele lat po okolicznych dworach. Ułamki wiadomości w tej sprawie znajdują się w listach Wybickiego z Wrocławia do żony Estery¹⁰⁷⁸.

Do Paryża Wybicki ściągnął generała Dąbrowskiego i wraz z nim był inicjatorem Legionów Polskich u boku Napoleona we Włoszech — powstały 4 stycznia 1797 roku. W lipcu tego roku w Reggio del Emilia napisał *Mazurka Dąbrowskiego*, hymn narodowy Polski. Po zakończeniu działalności w legionach pod koniec 1800 roku Józef stwierdził, iż jego misja we Francji zakończyła się i pora wreszcie poświęcić czas rodzinie, zwłaszcza synom, których kazał sprowadzić do Wrocławia. Wymagało to zgody władz pruskich. W Tajnym Archiwum Pruskich Dóbr Kultury w Berlinie (Dahlem) przechowywane są dokumenty dotyczące wyjazdu Wybickiego z Francji do Wrocławia w 1802 roku. W *Archiwum Wybickiego* wydano jedynie te dokumenty, które Józef otrzymał od rządu pruskiego, i które oczywiście zachowały się w domowym archiwum Rożnowskich z Sarbinowa w Wielkopolsce. Są to paszporty. Teraz możemy omówić bliżej te dokumenty, które i poseł pruski w Paryżu Hieronim Lucchesini, i Karol Jerzy von Hoym wielkorządca Prus Południowych oraz minister Śląska stali do Berlina.

Jest wśród nich prośba Wybickiego o pozwolenie na wyjazd do Wrocławia skierowana na ręce Lucchesiniego (oryginał, Paryż 11 X 1801), kopia listu do króla Prus o ułaskawienie (Paryż, 3 VIII 1801), korespondencja Lucchesiniego i Hoyma z Berlinem, i wreszcie przysięga hołdownicza, którą Wybicki podpisał w dniu przyjazdu do Wrocławia 5 maja 1802 roku, przedłożoną mu przez Hoyma, a przez niego tego samego dnia wysłaną do Berlina. Nie jest to najlepiej przygotowany przez Prusaków tekst przysięgi w języku polskim, do którego Józef dodał swoje nazwisko w nagłówku, i który podpisał (kursywa)¹⁰⁷⁹. Część z tych dokumentów wydałem w *Aneksie*.

We Wrocławiu poświęcił się edukacji synów, od września 1804 roku kształcił ich w szkołach w Dreźnie. Tam zastała go wojna francusko-pruska. Wezwany

¹⁰⁷⁶ GStA PK, I. HA Geh. Rat. Rep. 7C. Südproussen, Nr. 1940: Das Schuldenwesen des v. Wybicki (1796–1799).

¹⁰⁷⁷ Archiwum Wybickiego, t. 2, s. 5, przyp. 3.

¹⁰⁷⁸ Tamże, s. 2–14, 24, 29. W 1795 roku Estera z bratem Antonim Kowalskim zostali chrzestnymi Marii Urszuli Estery Antoniny, córki brata Eustachego i Anny Kozłowskiej, dziedziców Psarskiej (8 IV chrzest z wody, ceremonia 17 V w Śremie), WBC, *Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowronskiego...*, rkps 1641, s. 66.

¹⁰⁷⁹ GStA PK, I. HA Geh. Rat. Rep. 7C. Südproussen, Nr. 6, Fasz. 1939: Begnadigungsgesuch des in der Südproussischen Insurrektion betelligt gewesenen v. Wybicki (1801–1802).

z Dąbrowskim do kwatery Napoleona w Berlinie, 3 listopada 1806 roku, wydał wraz z nim odezwę do Polaków, zaś 6 listopada przybył do Poznania. Organizował władze cywilne i zajmował się aprowizacją wojsk. 14 stycznia 1807 roku został powołany do Komisji Rządzącej. Napoleon mówił: „Bez Wybickiego nie miałbym wojska”, odznaczył go Złotym Krzyżem Legii Honorowej i Orderem Orła Białego, a 5 czerwca przywrócił mu skonfiskowane przez Prusaków dobra Manieczki. 16 grudnia Fryderyk August mianował go senatorem-wojewodą. W pierwszej połowie 1809 roku organizował obronę Wielkopolski podczas wojny z Austrią. Po klęsce Napoleona przebywał w Głogowie. Prusacy ponownie odebrali mu wielkopolskie dobra. Za wstawiennictwem księcia Adama Czartoryskiego ziemie zwrócono mu, a także zatrzymał fotel senatora-wojewody w Królestwie Polskim. 25 listopada 1817 roku car Aleksander I powołał go na prezesa Sądu Najwyższej Instancji. Opowiadał się za liberalnym kodeksem prawa, z powodu stanu zdrowia uzyskał dymisję 4 listopada 1821 roku i wyjechał do Manieczek.

Józef Wybicki zmarł 10 marca 1822 roku w Manieczkach. W księdze metrykalnej parafii w Brodnicy zgon mylnie zapisano pod dniem 19 marca. Na 10 marca (niedziela) jednoznacznie wskazywało jednak wiele innych źródeł, które omówił Andrzej Bukowski¹⁰⁸⁰. Dodam tylko, że w księdze metrykalnej, w bloku czterech wpisów poczynionych jedną ręką z dni 14, 18, 19 i ponownie 19 marca, z których trzeci dotyczy Wybickiego¹⁰⁸¹, omyłkowo zapisano jego zgon pod datą 19 marca, najpewniej bowiem cyfrę 10 z jakiejś notatki odczytano jako 19.

Gwoli ścisłości podajmy kolejno wszystkie informacje z księgi zgonów, spod numeru 12: 1822 roku, 19 [winno być: 10] marca zmarł w Manieczkach Józef Wybicki, lat 74, miesięcy 6 i 10 dni [obliczenia dokonano dla zgonu 19 marca, winno być: 5 miesięcy i 12 dni], żonaty, z zawodu wojewoda, ojciec Wybicki, z zawodu sędzia ziemski, matka Lninska [winno być: Lniska], zgłosił osobiście syn [Józef Antoni]¹⁰⁸².

Pochowany został 18 marca na cmentarzu przy kościele w Brodnicy w powiecie śremskim w Wielkopolsce. Przed 1858 rokiem znajdował się tam „bardzo skromny pomnik z drzewa”, a napis na blasze złożonymi literami głosił:

Tu leżą zwłoki JW. Józefa Wybickiego, Senatorsa Wojew(ody) Króles(twa) Pols(kiego) ozdobionego Orderem Orła białego i wielkim krzyżem legii honorowej. Urodził się 1747 dnia 29. Września we wsi Bendominie. Umarł dnia 10. Marca 1822 r. w wsi Manieczkach. Przechodzących prosi o westchnienie¹⁰⁸³.

¹⁰⁸⁰ A. Bukowski, *Spór o datę śmierci J. Wybickiego*, [w:] *Józef Wybicki. Księga zbiorowa*, pod red. A. Bukowskiego, Gdańsk 1975, s. 277–287.

¹⁰⁸¹ AAP, Księgi metrykalne, Brodnica PM 22/5 (mf 2663), k. 120v.

¹⁰⁸² Tamże, k. 120v–121; zob. też A. Bukowski, *Spór o datę śmierci...*, s. 281 i 284.

¹⁰⁸³ J. Łukaszewicz, *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych, kościółków, kaplic, klasztorów, szkółek parochialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej*, t. 2, Poznań 1858, s. 51. Szerzej A. M. Skałkowski, *Pomniki grobowe Józefa Wybickiego*, „Tęcza” 1930, nr 44 (I XI), s. 4–5, gdzie także wzmianka o krzyżu z okiem Opatrzności przy nowym grobowcu, symbolicznie masonskiej.

Kościół w Brodnicy spłonął 7 lipca 1862 roku, a wraz z nim stojący za wielkim ołtarzem „drewniany pomnik” Józefa Wybickiego, uratowano jedynie alegoryczną figurę¹⁰⁸⁴. A więc, przed 1862 rokiem, postawiony został nowy pomnik z piaskowca, istniejący do dziś, z innym już napisem:

†
JÓZEF WYBICKI
KONFEDERAT BARSKI
LEGIONISTA
SENATOR WOJEWODA
* 1747 † 1822

14 października 1923 roku prochy przeniesiono do Poznania, do krypty Zasłużonych Wielkopolan w kościele św. Wojciecha (tak zwana Skałka Poznańska). Sprowadzono wtedy też prochy generała Antoniego Kosińskiego oraz Andrzeja Niegolewskiego, znanego z szarży pod Samosierrą, późniejszego pułkownika¹⁰⁸⁵.

Napis na tabliczce przy trumnie brzmi:

JÓZEF
WYBICKI
1747–1822

Ester 26 października 1824 roku sporządziła testament¹⁰⁸⁶. Zmarła wkrótce, 29 października 1824 roku w Manieczkach, mając lat 68, zapisana jako wdowa, córka Kowalskiego i Kołaczkowskiej, ojciec był podsędkiem wschowskim, zgon zgłosił syn. Pochowana została w Brodnicy obok męża¹⁰⁸⁷. Trumnę z jej zwłokami napotkano podczas ekshumacji zwłok męża. Urodziła się około 1756 roku.

Nadmienię jeszcze, w uzupełnieniu biografii Wybickiego, iż odpowiedzi na pytanie o przynależność Józefa Wybickiego do masonerii należy poszukiwać takżę w kontaktach z Augustynem Gorzeńskim¹⁰⁸⁸.

¹⁰⁸⁴ „Gazeta Warszawska” 1862, nr 161 (17 VII), s. 2.

¹⁰⁸⁵ „Dziennik Poznański” 1923, nr 236 (16 X), s. 2; *Nekrologi „Kuriera Warszawskiego” 1821–1919*, t. 1. 1821–1845, oprac. A. T. Tyszka, Warszawa 2001, nr 111; R. Linette, J. Matysiak, *Cmentarz i Krypta Zasłużonych w Poznaniu*, Poznań 2013, s. 160–161.

¹⁰⁸⁶ *Archiwum Wybickiego...*, t. 2, s. 542.

¹⁰⁸⁷ LAP, Księgi metrykalne, Brodnica PM 22/5 (mf 2663), k. 131–131v; odpis metryki z 28 XII 1826 przez proboszcza ks. Piotra Krachowicza znajduje się w aktach Heroldsamtu, GStA PK, I. HA Rep. 176 VI. W. 463: von Wybicki, s. 83; *Kurier Warszawski* 1824, nr 273, s. 1; „Gazeta Warszawska” 1824, nr 183, s. 3; *Nekrologi „Kuriera Warszawskiego”...*, t. 1, nr 451.

¹⁰⁸⁸ W. Zajewski, *Czy Józef Wybicki był wolnomularzem?*..., s. 32; J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 60; M. Rezler, *Józef Wybicki jako wolnomularz*, „Rocznik Mazurka Dąbrowskiego” 5/6, 2000–2001, s. 74–77.

6.9. Rozalia (ok. 1750–po 1815)

Była siódmą córką Piotra Ernesta i Konstancji z Lniskich, a dziewiątym i ostatnim ich dzieckiem. Przyszła na świat najpewniej w Będominie około 1756 roku, co wynika z aktu zgonu. Była więc 10 lat młodsza od Józefa, 26 lat od najstarszej siostry, urodziła się 2 lata przed śmiercią ojca.

6 września 1766 roku w Garczynie Rozalia Wybicka, córka ławnika ziemskiego mirachowskiego z Będomina, wraz z Ignacym Lniskim synem również ławnika ziemskiego mirachowskiego z Lubieszyna zostali chrzestnymi Marianny Rozalii Reginy, urodzonej 1 września w Płachtach, córki siostry Rozalii, Justyny Wybickiej i Antoniego Lewińskiego¹⁰⁸⁹.

W 1782 roku, 19 listopada *magnifica* panna Rozalia Wybicka ławniczanka (*iudicidae*) w parze z ks. Mikołajem Neymanem komendantem lubiszewskim odnotowana została w Tczewie jako matka chrzestna Elżbiety urodzonej 9 listopada, córki Józefa organisty tczewskiego i Magdaleny Szczodrowskich¹⁰⁹⁰.

Jeszcze jako panna, 6 lipca 1778 roku, otrzymała od brata Józefa, podobnie jak jej dwie starsze siostry, 3000 fl. zapisanych na 5%. Ich odebranie pokwitowała 26 kwietnia 1784 roku. Dane pochodzą z założonych w późniejszym czasie ksiąg hipotecznych Będomina (1829) i Lubania (1834)¹⁰⁹¹.

Wtedy też właśnie, około 1784 roku została żoną Józefa Łyśniewskiego z Kokoszkowów, kapitana wojsk pruskich, zapisywanego w aktach jako ławnikowicz. Był więc synem Marcina ławnika ziemskiego mirachowskiego, urodzonym około 1750 roku¹⁰⁹². Zapisany został wraz z ojcem i braćmi na liście wasali z 1774 roku w powiecie starogardzkim jako zamieszkały w Kokoszkowach lat 21, z 1775 w powiecie tczewskim jako „Juncker” w regimencie von Krockowa lat 24, ojciec w Kłaninie¹⁰⁹³. Według pierwszej z informacji urodził się około 1753 roku, według drugiej około 1751, według aktu zgonu w 1748 roku. Jego żona w chwili ślubu miała 28 lat. Nie żyli już jej rodzice, nie żyła najstarsza siostra Konstancja, brat Józef przebywał w Wielkopolsce, w Manieczkach. Może znajdowała się pod opieką siostry Justyny mieszkającej z mężem Antonim Lewińskim w Płachtach. Ale w parafii Garczyn ślubu jej nie odnaleziono. Drugi z jej starszych braci, Joachim, był wtedy proboszczem w Skarszewach.

Znamy sześcioro ich dzieci, Apolonię Dorotę (* 1785), Franciszka (* 1786), Zofię Helenę (* 1788), Rozalię Teresę (* 1790), Annę Mariannę (* 1792) i Ignacego Kajetana (* 1794).

¹⁰⁸⁹ ADP, A. Mańkowski, Spuścizna, z. 17: Garczyn, s. 87; J. Kowalkowski, *Wypisy...*, s. 165.

¹⁰⁹⁰ ADP, A. Mańkowski, Spuścizna, z. 19: Tczew, s. 88; ADP, Księgi metrykalne, Tczew W 230, k. 57–57v.

¹⁰⁹¹ APG, 97/31 (księga hipoteczna Będomina), s. 74, z odesłaniem także do księgi hipotecznej Lubania D (APG, 97/395 D, s. 37), gdzie data ugody z bratem 10 XI 1876 roku.

¹⁰⁹² A. Boniecki, *Herbarz polski...*, t. 16, Warszawa 1913, s. 192–193; Marcin Łyśniewski wiceregent ziemski pomorski 1754, ławnik ziemski mirachowski 1772, UPKr, nr 901 i 802; † 10 III 1797, l. 86, zob. ADP, A. Mańkowski, Spuścizna, z. 15: Kokoszkowy, s. 55; ADP, Księgi metrykalne, Kokoszkowy W 719, k. 31.

¹⁰⁹³ M. Bär, *Der Adel...*, Vasallenliste, nr 79 i 790.

dzieńcie Manieczek i inni¹²⁷¹. Zmarła 3 lata później, 16 kwietnia 1810 roku w Łanach, czynnie w parafii Rawicz, zapisana jako córka podprefekta powiatu krobkiego mieszkającego w Rawiczu, pochowana została 17 marca u reformatów w Miejskiej Górce¹²⁷². O pochówku wspomniał także nekrolog reformatów¹²⁷³.

Drugim dzieckiem był syn Polidor Michał Dionizy. Urodził się w Rawiczu 9 października 1809 roku, jako syn podprefekta powiatu krobkiego, mieszkającego w Rawiczu, ochrzczony został tamże 17 października, jako chrzestni wystąpił Michał Cyprian Rożnowski dziedzic Arcugowa i Estera z Kowalskich Wybicka wojewodzina z Manieczek¹²⁷⁴. Ojcem chrzestnym został brat męża Teresy¹²⁷⁵, matką chrzestną zaś babka macierzysta dziecka.

Nie wiadomo, kiedy i gdzie zmarł.

Trzecim dzieckiem Teresy i Rożnowskiego był syn Edward Józef Ignacy. Urodził się 13 października 1814 roku w Starej Golinie jako syn dziedziców Golinki, ochrzczony został 15 października w Poniecu na rękach Józefa Wybickiego, syna Józefa wojewody z Manieczek i Katarzyny z Rożnowskich Korytowskiej, żony sędziego pokoju powiatu średzkiego¹²⁷⁶. Ojcem chrzestnym był więc Józef Antoni (7.3), brat matki dziecka, Teresy.

Jedynie po Edwardzie Józefie Ignacym Rożnowskim (1814–1896) są dalsi potomkowie Józefa Wybickiego po córce Teresie. Poślubił on 28 lipca 1843 roku w Poznaniu w kościele św. Marcina Wiktorię Klementynę Ponińską (1824–1862) z Wrześni, córkę Stanisława i Anny Sierakowskiej, i miał z nią czworo dzieci, Stanisława Floriana (1844–1914), Teresę Łucję Annę (1845–1866), Włodzimierza Stanisława Ewarysta (1847–1850) i Jadwigę Anastazję (1853–1942), troje ostatnich przyszło na świat w Sarbinowie.

Najstarszy syn Stanisław Rożnowski, urodzony 7 listopada 1844 roku w Poznaniu, z żoną Marią Müller (1860–1918) był protoplastą niemieckiej linii von Rożnowskich, z której po wnuku Thomasie jego potomek mieszka w Australii, po jego wnuczce zaś Mariannie żyją także w Bułgarii potomkowie o nazwisku Awramow¹²⁷⁷.

¹²⁷¹ TD, Tamże, 34362 (Rawicz) 1807.29/III. cerem. w Brodnicy Józefa Franciszka Estera Katarzyny, c. MD. Florjana i Teresy z Wybickich Rożnowskich 1897.10/III. * asyst. Józef Wybicki gubernator Regni i dz. Manieczek i inni.

¹²⁷² TD, Metrykalnia > Katolickie > Część 2, 7189 (Łaszczyn) 1810.16/IV. (Rawicz) † Józefa Franciszka Estera, l. 3, c. G. Florjana Rożnowskiego podprefekta pow. krob. i Teresy z Wybickich, mieszk. w R. poch. 17. w M. Górce w Reform.

¹²⁷³ TD, Metrykalnia > Katolickie > Część 3, 24674 (Miejska Górka — o.o. reform.) 1810.17/4. poch. MD. Józefa Rożnowska, l. 3, c. MD. Florjana i Teresy z Wybickich podpref. pow. krob., mieszk. w Rawiczu.

¹²⁷⁴ TD, Metrykalnia > Katolickie > Część 5, 34364 (Rawicz) 1809.17/X. Polidor Michał Dionizy (* 9) s. MD. Florjana Rożnowskiego podprefekta pow. krob. mieszk. w Rawiczu i Teresy Wybickiej, G. Michał Cyprian Rożnowski dz. Arcugowa i Estera z Kowalskich W. wdzina z Manieczek.

¹²⁷⁵ J. Kowecki, *Antoni Rożnowski...*, s. 468–469.

¹²⁷⁶ TD, Metrykalnia > Katolickie > Część 7, 47432 (Poniec) 1814.15/X. (Stara Golina) Edward Józef Ignacy, * 13, s. M. Florjana i MD. Teresy z Wybickich Rożnowskich dz-ców Golinki, MD. Józef W. syn Józefa wojewody z Manieczek i MD. Kat. z R-ch Korytowska ż. sędziego pokoju pow. średz.

¹²⁷⁷ Poszczególne metryki podają TD; zob. też strona internetowa M. J. Minakowskiego, <http://www.sejm-wielki.pl/b/dw.64991>.

Z jego synem Janem (1889–1944), lekarzem pediatrą w Berlinie, ożenionym z Bułgarką Neveną Dragoyewą (1894–1944), kontaktował się poznański historyk Adam M. Skałkowski, penetrując we dworze w Sarbinowie bogate archiwum po Józefie Wybickim, przeniesione następnie do Berlina¹²⁷⁸. Znajdował się tam także oryginał pieśni legionów, zdeponowany w 1943 roku w Banku Rzeszy w Berlinie. Wkrótce, 7 lutego 1944 roku, Jan Rożnowski i jego żona Nevena Dragoyewa popełnili samobójstwo. Pozostawili córkę Mariannę (* 1923) i syna Thomasa (* 1828), który z drugą żoną Gisellą Zinner odwiedził Będomin w roku 1999. Oryginał Mazurka Dąbrowskiego zaginął w czasie wojny i prawdopodobnie obecnie znajduje się w Rosji¹²⁷⁹.

Natomiast po wnuczkach wspomnianego Edwarda i Wiktorii Klementyny Ponińskiej (córkach Jadwigi Anastazji (1853–1942) i Kazimierza Łubieńskiego), Paulinie (1880–1951) żonatej z Ignacym Ledóchowskim (1871–1945), mamy trwającą do dziś linię Ledóchowskich w Wielkiej Brytanii i Republice Południowej Afryki¹²⁸⁰, i Wiktorii (1874–1949), zamężnej z Franciszkiem Morawskim (1868–1938), linię Morawskich, także trwającą do dziś, z odnogą w linii żeńskiej we Francji¹²⁸¹.

Edward Rożnowski zmarł 27 kwietnia 1896 w Krakowcu w Galicji¹²⁸².

Potomków Teresy we wszystkich wspomnianych wyżej liniach do czasów obecnych wymienia eksponowana w Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie tablica genealogiczna *Rożnowscy herbu Nowina* w opracowaniu Anieli Wawrzyk, starszej kustosz muzeum¹²⁸³.

Kolejnym synem i ostatnim dzieckiem Teresy Wybickiej i Floriana Rożnowskiego był Zenon Paweł Roch. Urodził się 22 grudnia 1815 roku w Golinie, ochrzczony został 26 grudnia w Poniecu na rękach Pawła Wyganowskiego, dziedzica Kawcza, i Melanii z Rożnowskich Skałaskiej, wdowy¹²⁸⁴. Po dwóch latach, 9 lipca 1818 roku, zmarł w Golinie, zapisany jako syn dziedziców Starej Golinki¹²⁸⁵. Pochowany został 10 lipca u reformatów w Miejskiej Górce jako dziecko w wieku 2 lat i 6 miesięcy¹²⁸⁶.

¹²⁷⁸ A. M. Skałkowski, *Wstęp*, [w:] J. Wybicki, *Życie moje...*, s. XXIII–XXXIV.

¹²⁷⁹ *25 lat Muzeum Hymnu...*, s. 44–45. Oryginał obecnego hymnu miał w ręku w 1941 roku w Berlinie Stanisław Hadyna, zob. S. Hadyna, *Droga do hymnu*, Warszawa 1976, s. 39–44. O tropie rożyjskim, Władimir P. Kozłow, Natalia S. Lebediewa, *Do historii poszukiwań oryginału „Mazurka Dąbrowskiego”*, „Archeion” 106, 2003, s. 161–178.

¹²⁸⁰ TD, oraz strona internetowa M. J. Minakowskiego, <http://www.sejm-wielki.pl/b/dw.64991>.

¹²⁸¹ Tamże; S. Leitgeber, *Morawscy herbu Nałęcz I. 600 lat dziejów rodziny*, Poznań 1997.

¹²⁸² BUAM, rkps 3750: Sammlung von Familiendokumenten..., s. 18; <http://www.sejm-wielki.pl/b/16.78.508>.

¹²⁸³ *25 lat Muzeum Hymnu...*, s. 45.

¹²⁸⁴ TD, Metrykalnia > Katolickie > Część 7, 47435 (Poniec) 1815.26/XII. (Golinka) Zenon Paweł Adam Roch, * 22, s. MD. poprz. Rożnowskich [Florjana i Teresy z Wybickich] MD. Paweł Wyganowski dz-c Kawcza i MD. Melanja z R-ch Skałaska wdowa.

¹²⁸⁵ TD, Tamże, 47522 (Poniec) 1818.9/VII. (St. Golina) † Zenon Rożnowski, s. MD. Florjana i Teresy z Wybickich dz-ców St. G. poch., cm. Ref. w Goruszkach, l. 2 haectica.

¹²⁸⁶ TD, Metrykalnia > Katolickie > Część 3, 24675 (Miejska Górka — o.o. reform.) 1818.10/7. poch. w wsi Golinka Zenon Rożnowski l. 2 i m. 6, s. poprz. [Florjana Rożnowskiego i Teresy z Wybickich].

W 1825 roku, 11 kwietnia, brat Józef Antoni sprzedał siostrze Teresie Rożnowskiej rodzinne Manieczki za 27 286 tal. Jakoby w 1842 roku Rożnowscy kupili Sarbinowo w powiecie gostyńskim¹²⁸⁷. Manieczki ich syn Edward Rożnowski otrzymał w podarunku od matki 7 maja 1839 roku i sprzedał generałowi Dezyderemu Chłapowskiemu z Turwi 17 lipca 1850 za 58 000 tal.¹²⁸⁸

Mąż Teresy, Florian Rożnowski zmarł w Golinie 20 lutego 1844 roku na raka oka, w wieku 72 lat, pochowany został w Poniecu 4 marca¹²⁸⁹.

Teresa zmarła 10 lat później, 5 maja 1853 roku w Sarbinowie, mając lat 71 i pochowana została w Poniecu 9 maja. Mieszkała z rodziną syna Edwarda Józefa, jeszcze miesiąc wcześniej urodziła się tam wnuczka Jadwiga Anastazja. Data i miejsce jej śmierci nie były dotąd znane. Oto metryka zgonu:

Sarbinowo, die quinta Maii hora 5 mane obiit ex marasmo senili nobilis Theresia Rożnowska de domo Wybicka vidua 71 annorum nata, sacramentis reffectus, sepultusque est die 9 eiusdem¹²⁹⁰.

7.2. Łukasz Aleksander (27 IX 1785–11 VII 1812)

Starszy syn Józefa Rufina i Estery Kowalskiej. Przyszedł na świat 27 września 1785 roku w Manieczkach w powiecie śremskim w Wielkopolsce, majątku ojca, ochrzczony został „z wody” w kościele w Brodnicy 9 grudnia¹²⁹¹. Ceremonia chrztu odbyła się dużo później, 12 października 1799 roku w kościele w Modrzu. Teresa z dziećmi mieszkała wtedy we Wronczynie, ojciec przebywał we Francji. Chrzestnymi zostali Eustachy Kowalski dziedzic Psarskiego i Józefa z Potockich Kwilecka chorążyma [sic] wschowska¹²⁹².

¹²⁸⁷ WBC, *Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowrońskiego...*, rkps 1628, s. 147; *Archiwum Wybickiego...*, t. 2, s. 494; A. Skałkowski, *Wstęp...*, s. XXX; L. Plater, *Opisanie historyczno-statystyczne Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, Lipsk 1846, s. 233; w Sarbinowie jeszcze Sczaniecki.

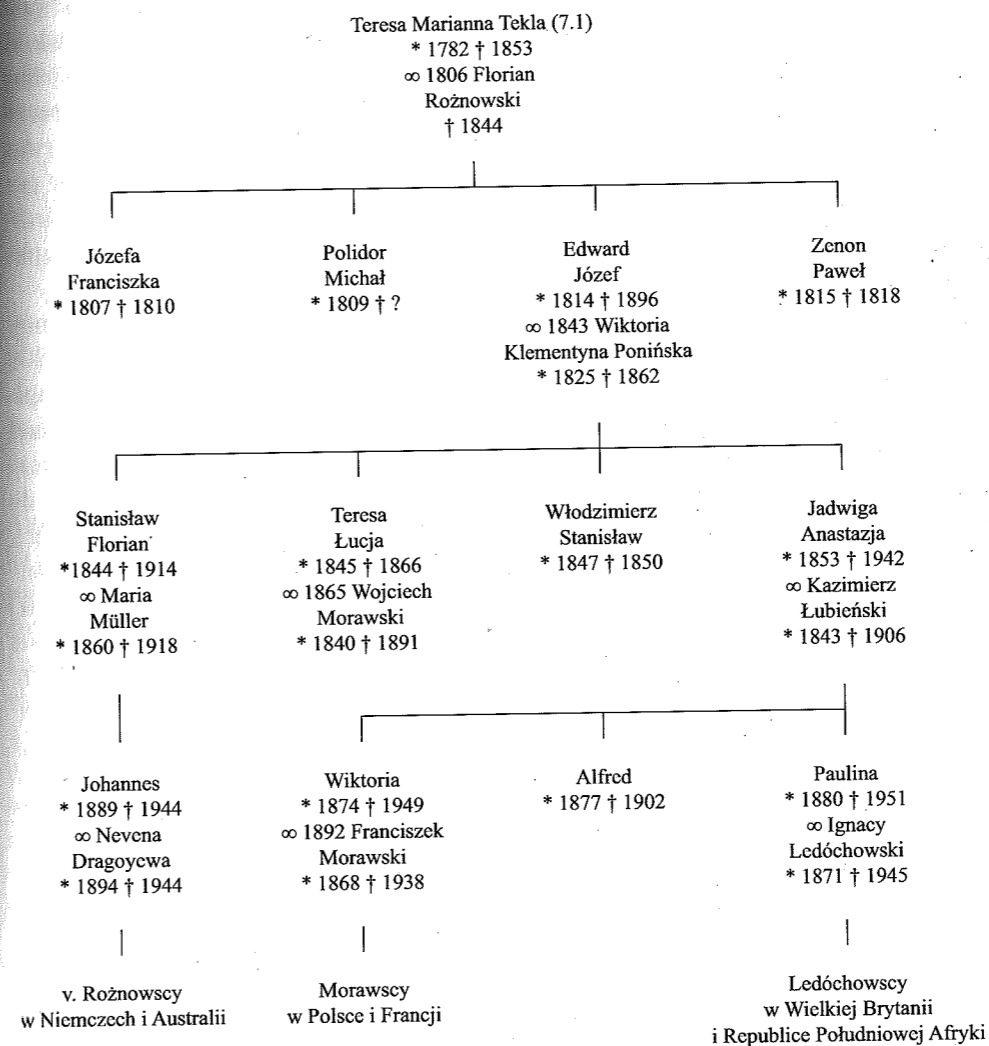
¹²⁸⁸ WBC, *Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowrońskiego...*, rkps 1628, s. 147; por. M. Strzałko, *Majątki wielkopolskie, t. 7. Powiat śremski*, Szreniawa 2002 (w serii: *Dawne budownictwo folwarczne i wództwa poznańskiego*, Paryż 1841, s. 154; Edward Rożnowski.

¹²⁸⁹ TD, *Metrykalia > Katolickie > Część 7*, 47527 (Ponieć) 1844.20/II. † (Golinka) NG. Florian Rożnowski dz-c G-ki I. 72, mąż Teresy Wybickiej, poch. 4/III. rak oka.

¹²⁹⁰ AAP, *Księgi metrykalne*, Ponieć PM 225/17 (mf 359), s. 172. Włodzimierz Dworzaczek przeczytał ten zapis.

¹²⁹¹ A. M. Skałkowski, *Józef Wybicki...*, s. 34. Księgi metrykalnej obecnie brak.

¹²⁹² TD, *Metrykalia > Katolickie > Część 2*, 7816 (Modrze) 1799.12/X. (Wronczyn) cerem. nad mł. chrz. z wody w Brodnicy 1785.9/XII. Łukaszem Aleksandrem, s. M. Józefa i Estery z Kowalskich Wybickich podkomorzych JKMcI GD. Eustachy Kowalski, dz. Psarskiego i MD. Józefa z Potockich Kwilecka chor. wsch. Chorążym wschowskim w latach 1764–1769 był Konstanty Kwilecki, *Urządnicy wielkopolscy...*, nr 1212. Potocka była żoną Ksawerego, syna Konstantego.

Tablica 10a. Potomkowie Teresy z Wybickich Rożnowskiej

Łukasz razem z bratem uczyli się w szkole pijarów w Rydzynie. W latach 1802–1804 przebywali obaj u ojca we Wrocławiu, a w latach 1804–1806 razem z ojcem w Dreźnie i do 1807 roku przebywali tam sami, w tamtejszej Akademii Sztuk Pięknych, pobierając lekcje architektury u budowniczego Hölzera i rysunku odręcznego u Toscaniego, następnie Schuberta, a także sporządzania planów u Anderna. Jego rysunki pojawiały się na wystawach — w 1805 roku okrągła świątynia z korynckimi kolumnami, w 1806 roku książęca altana w angielskim ogrodzie — fakty te odnotował leksykon sztuki z początków XIX wieku¹²⁹³. Łukasz kontynuował naukę w szkole wojskowej, 4 maja 1806 roku został porucznikiem wojsk saskich. Następnie pozostawał pod opieką generała Jana Henryka Dąbrowskiego stacjonującego w Gniewie, służąc jako wolontariusz w sztabie generała wojsk saskich Jerzego Fryderyka Polentza. W pułku lekkokonnym gwardii cesarskiej 7 kwietnia 1807 roku otrzymał patent porucznika. Walczył w Hiszpanii w 1808 roku¹²⁹⁴.

W bitwie z Austriakami pod Wagram w 1809 roku został dwukrotnie ranny lancą w pierś i prawe ramię. Za kampanię austriacką otrzymał 5 kwietnia 1809 roku od cesarza Legię Honorową. 17 lutego 1811 roku mianowany został kapitanem instruktorem¹²⁹⁵. W czerwcu 1812 roku pułk lekkokonny gwardii znalazł się w Toruniu, Łukasz przed wyprawą na Moskwę otrzymał urlop i w Manieczkach spotkał się z ojcem. Tam odnowiły się rany (?), przewieziony został do Poznania, gdzie 11 lipca 1812 roku zmarł w Hotelu Saskim Stieglina przy ulicy Wrocławskiej na złośliwą gorączkę (*febris maligne*) jako kapitan gwardii cesarskiej, kawaler orderu, mając lat 26, i 13 lipca pochowany został w poznańskiej farze św. Marii Magdaleny, zapewne wkrótce przeniesiony do Brodnicy¹²⁹⁶. Nie zmarł więc w Manieczkach, jak spotyka się w opracowaniach jego dotyczących. Według relacji Marii Wybickiej (10.1), córki Józefa Antoniego (9.6), w czasie ekshumacji w Brodnicy na skutek pomyłki przeniesiony został zamiast ojca w 1923 roku do Poznania!¹²⁹⁷

Łukasz wraz z ojcem są bohaterami powieści Wacława Gąsiorowskiego *Huragan*¹²⁹⁸.

¹²⁹³ Rysunki Wybickich opisuje *Allgemeines Künstlerlexikon, oder kurze Nachricht von dem Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferstecher, Kunstgiesser, Stahlstecher*, cz. 10, Zürich 1819, s. 5078. Por. *Archiwum Wybickiego...*, t. 2, s. 20.

¹²⁹⁴ *Archiwum Wybickiego...*, t. 1, s. 118, 163, 174; S. Łoza, *Legia Honorowa w Polsce 1803–1921*, Warszawa 1924, nr 2050; R. Bielecki *Szwależerowie Gwardii. I. Słynne pułki polskie*, Warszawa 1996, nr 4870.

¹²⁹⁵ Tamże, szerzej, zob. W. Zajewski, *Łukasz Wybicki — oficer pułku lekkokonnego Gwardii*, „Litera” 11, 1972, nr 4, s. 4–7.

¹²⁹⁶ TD, *Metrykalia > Katolickie > Część 5*, 32115 (Poznań — św. Maria Magdalena), 1812.13/7. poch. JM. Łukasz Wybicki, kapitan gwardji ces., kaw. ord., 11/7. +, l. 26, febris maligne. BUAM, „Gazeta Wielkiego Xięstwa Poznańskiego” 1857, nr 15 (18 1), s. 4.

¹²⁹⁷ *Archiwum Wybickiego...*, t. 2, s. 163.

¹²⁹⁸ W. Gąsiorowski, *Huragan. Powieść historyczna z epoki napoleońskiej*, t. 1–2, Warszawa 1910 i następne wydania.

7.3. Józef Antoni Franciszek (III 1788–przed 1857)

Był młodszym synem Józefa Rufina i Estery Kowalskiej. Przyszedł na świat zapewne w 1788 roku w Dobrzycy (miasto), w obecnym powiecie pleszewskim, majątku Augustyna Gorzeńskiego generała wojsk JKM, przebywającego wtedy w Warszawie, gdzie trwały obrady sejmowe. Ochrzczony został w tamtejszym kościele 13 marca 1788 roku, jako chrzestni wystąpili Hiacynt Zakrzewski kasztelan krzywiliński i Ludwika Walentyna Moskorzewska szambelanowa JKM. Wybicczy zapisani zostali w metryce jako posesorzy Dobrzycy.

Oppidum Dobrzyca.

Die 9 Martii 1788 ...[inny chrzest]

Die 13 Martii 1788. Baptisavit perillustris admodum reverendus dominus Stanislaus Lukomski praepositus loci, coadiutor praepositurae Rodrzazeviensis, infanitem nomine Josephum Antonium Franciscum, magnificorum Josephi et Estherae Wybickich succamerariorum Sacrae Regiae Maiestatis legitimorum coniugum possessorum bonorum Dobrzycensium. Patrini fuerunt magnificus Hyacinthus Zakrzewski castellanida Krzywiniensis et magnifica domina Ludovica Moskorzewska succameraria Sacrae Regiae Maiestatis¹²⁹⁹.

Aby krótko wyjaśnić, dlaczego w mieście Dobrzyca, trzeba podać, iż żoną Augustyna Gorzeńskiego została Marianna Skórzewska z Margońskiej Wsi, córka generała Franciszka Skórzewskiego i Marianny Ciecierskiej, siostra cioteczna pierwszej żony Józefa Wybickiego, Kunegundy Drwęskiej. Józef został nawet świadkiem ich ślubu zawartego 8 lutego 1774 roku w kościele w Margoninie¹³⁰⁰. Gorzeński i Wybicki byli więc ze sobą spowinowaceni, a także w bliskich stosunkach od czasów pobytu w Margońskiej Wsi, majątku Skórzewskich w latach 1773–1774. Gorzeński uczestniczył w obradach Sejmu Czteroletniego, Wybicki gopodarzył w tym czasie nie u siebie w Manieczkach, jak do niedawna sądzono, a właśnie w majątku Gorzeńskiego, Dobrzyca¹³⁰¹. Bliższych szczegółów jakiejś umowy Gorzeński–Wybicki nie znamy. W tym czasie i Józef, i jego żona Estera wielokrotnie wystąpili w roli rodziców chrzestnych okolicznej szlachty i poddanych Gorzeńskiego¹³⁰².

¹²⁹⁹ AAP, Księgi metrykalne, Dobrzyca, sygn. PM 63/4 (mf 836), s. 305. Metrykę chrztu wydał J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 59; TD, *Metrykalia > Katolickie > Część 9*, 56676 (Dobrzyca) podają datę: 1788.9/3, co jeśli chodzi o datę dzienną, jest błędem.

¹³⁰⁰ Ze strony pana młodego w parze z Konstantynem Ulatowskim, ze strony panny młodej Michał Skórzewski podkomorzy poznański i pruski tajny radca finansów Franz Balthasar Schönberg von Breckenhoff, AAP, Księgi metrykalne, Margonin PM 168/2, s. 70; metrykę ślubu wydał J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 50.

¹³⁰¹ J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 58; por. W. Zajewski, *Józef Wybicki...*, s. 127–136.

¹³⁰² 25 VIII 1788 roku Józef podkomorzy JKM wraz z Marcjaną Radzikówną wystąpił jako chrzestny Stefana Ludwika, syna szlachcica z Fabianowa, Walentego Skarzyńskiego, 3 V 1789 roku wraz z żoną Esterą zostali chrzestnymi Estery Józefy [!], córki Walentyna Kolańskiego [pisarza dworu dobrzyckiego] i Agnieszki, a 21 I 1790 roku Józef z Katarzyną Wierzbicką z dworu dobrzyckiego chrzestnymi Antoniego i Feliksa, synów szlachty z folwarku dobrzyckiego, Józefa i Eleonory Kar-

Powracając do Józefa Antoniego Franciszka, we wszystkich publikacjach i tablicach genealogicznych występuje pod imionami Józef Ksawery oraz jako urodzony w 1787 roku. Tak podał przed II wojną światową Adam M. Skałkowski, imię za tymczasowym przekazem, rok urodzenia wyliczył z list wasali¹³⁰³. Urodził się jednak krótko przed 13 marcem 1788 roku, a jego imiona poprawnie winno się podawać jako Józef Antoni.

Wraz z bratem Łukaszem uczył się w szkole pijarów w Rydzynie Sułkowskich, w latach 1802–1804 przebywali u ojca we Wrocławiu¹³⁰⁴, następnie także z ojcem w latach 1804–1806 w Dreźnie i do 1807 roku (bez ojca) w tamtejszej Akademii Sztuk Pięknych pobierali lekcje architektury u Hölzera, rysunku odręcznego u Toscaniego, potem Schuberta i sporządzania planów u Anderna. Jako hrabiego, syna radcy w Warszawie, urodzonego w Manieczkach [sic] w 1789 roku [sic] oraz jego rysunki — willi z 1805 roku oraz budowli ogrodowych z 1806 roku odnotował leksykon sztuki z początków XIX wieku¹³⁰⁵. W latach 1807–1809 uczył się w Paryżu¹³⁰⁶.

Został ojcem chrzestnym dziecka swojej siostry Teresy i Floriana Rożnowskiego, Edwarda Józefa Ignacego, 15 października 1814 roku w Poniecu, wraz z Katarzyną z Rożnowskich Korytowską, żoną sędziego pokoju powiatu śremskiego. Zapisany został jako Józef, syn Józefa wojewody z Manieczek¹³⁰⁷.

Brał udział w homagium w Poznaniu 3 sierpnia 1815 roku jako delegat szlachty śremskiej. W 1819 roku ojciec „sprzedał” mu swoje dobra z wyłączeniem wsi i folwarku Manieczki jako pozostające w dożywotnim użytkowaniu rodziców. Przebywał też wtedy jakiś czas przy ojcu w Warszawie. Po jego śmierci (1822) i śmierci matki (1824) został właścicielem wszystkich dóbr (Manieczki, Boreczek, Esterpole i Przylepki), co potwierdza lista wasali z 1824 roku, na której ponadto zaznaczono, że ma 26 lat i mieszka w Przylepkach. Manieczki i Boreczek odstąpił siostrze Teresie Rożnowskiej 11 kwietnia 1825 roku za 27 286 tal., a w 1834 roku sprzedał

wowskich, zob. TD, Metrykalia > Katolickie > Część 9, nr 56677–56679; por. APP, Księgi metrykalne, Dobrzyca PM 63/4, s. 307, 310, 316. Poza tym, Estera Wybicka została w 1788 roku matką chrzestną dzieci: szynkarza dobrzyckiego (19 VI), pisarza miejskiego (21 VIII) i woźnicy dworskiego (11 XII), a Józef — dziecka innego woźnicy 31 V roku następnego, zob. AAP, Księgi metrykalne, Dobrzyca PM 63/4, s. 306, 308, 310. Informacje te podał J. Kowalkowski, *Augustyn Gorzeński...*, s. 58, przyp. 51.

¹³⁰³ A. M. Skałkowski, *Józef Wybicki...*, s. 34: „na drugie imię musiał mieć Ksawery, które zachowało się wprawdzie nie w aktach, ale w pamięci rodziny (Jadwigi z Rożnowskich hr. Łubińskiej)”.

¹³⁰⁴ J. Wybicki, *Życie moje...*, s. 233–245; zob. też T. Mikulski, *Godziny szczęśliwe [Józefa] Wybickiego*, [w:] tenże, *Pisma wybrane*, Wrocław 2005, s. 205–219.

¹³⁰⁵ Rysunki Wybickich opisuje *Allgemeines Künstlerlexikon...*, s. 5078; por. *Archiwum Wybickiego...*, t. 2, s. 20.

¹³⁰⁶ *Archiwum Wybickiego...*, t. 2, s. 250–251, 256, 376.

¹³⁰⁷ TD, Metrykalia > Katolickie > Część 7, 47432 (Poniec) 1814.15/X. (Stara Golina) Edward Józef Ignacy, * 13, s. M. Florjana i MD. Teresy z Wybickich Rożnowskich dz-ców Golinki, MD. Józef W., syn Józefa wojewody z Manieczek i MD. Kat. z R-ch Korytowska ż. sędziego pokoju pow. średz.

Przylepki i Esterpole Niemcowi Ludwikowi Polluge¹³⁰⁸. Zamieszkał w Poznaniu, a wkrótce kupił folwark w powiecie obornickim.

Zmarł jako kawaler po 1840 roku. Edward Raczyński w „Uwiedomieniu” do pierwszego wydania pamiętników Józefa Wybickiego pisał:

Pamiętniki te wychodzą z druku za upoważnieniem i i pod okiem syna autora, wielożnego Józefa Wybickiego.

Z kolei nieznanymi korespondent poznańskiej gazety donosił o nim w 1857 roku:

Ten ostatni słabowitego zdrowia na ciele, a poniekąd i na umyśle, nie mógł obudzić w ojcu żadnych nadziei. Po śmierci ojca dziedziczył Manieczki; po kilku latach przeniósł się na spokojne mieszkanie do Poznania, nareszcie nabywszy mały folwarczek w powiecie obornickim, tu przed niedawnym czasem życie zakończył. W rękę jego znajdował się autograf *Pamiętników* wojewody Wybickiego, które Edward hrabia Raczyński drukiem ogłosił, tudzież inne rękopisma sławnego tego człowieka¹³⁰⁹.

Informacje o pobycie w Poznaniu czy nabyciu majątku w powiecie obornickim nie były dotychczas znane. Żył więc ponad 53 lata, niewiele jednak o nim wiadomo. Metryki zgonu (przed 1857) na razie brak, nie można podać ani dokładnej daty, ani miejsca.

Informacje ze stron internetowych (*MyHeritage*), jakoby był żonaty i miał córkę Marię zamężną z Aleksandrem Nostitz Jackowskim, opierają się na piramidzie błędów, utożsamiając Józefa Ksawerego [sic — przecież błędne drugie imię] z landra-tem Janem Ksawerym (7.7), rzeczywistym ojcem Marianny (8.10).

¹³⁰⁸ *Archiwum Wybickiego...*, t. 2, s. 494; APP, Naczelne Prezydium w Prowincji Poznańskiej 290/10082, s. 179; WBC, *Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowrońskiego...*, rkps 1628, s. 147 — tu data i kwota sprzedaży Manieczek siostrze; por. M. Strzałko, *Majątki wielkopolskie...*, s. 11–12 (Boreczek), 47 (Esterpole), 188 (Przylepki).

¹³⁰⁹ A. M. Skałkowski, *Józef Wybicki...*, s. 34. *Pamiętniki Józefa Wybickiego...*, t. 1, (s. IV); BUAM, „Gazeta Wielkiego Xięstwa Poznańskiego” 1857, nr 15 (18 I), s. 4, informacja o artykule za: J. Załuski, *Wspomnienia o pułku lekkokonnym polskim gwardyi Napoleona I*, Kraków 1865, s. 73.